निःशब्दक्रीडा

कविता

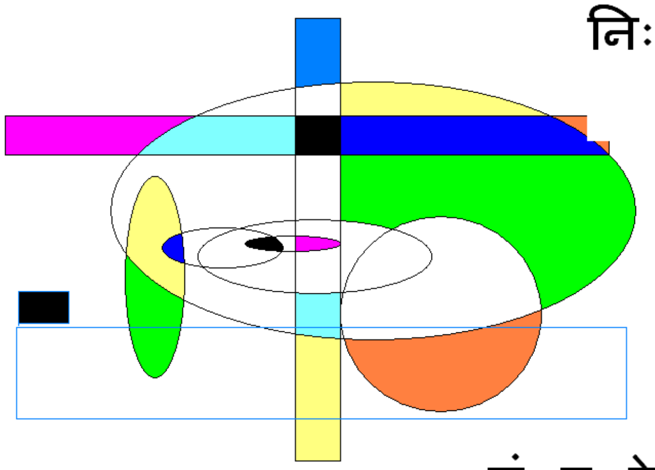

चं. प्र. देशपांडे

निःशब्दक्रीडा

-- चं. प्र. देशपांडे.

अजन्म

कितीदा तरी सांगितलं मी माझ्या प्रश्नाला
तू फक्त अनेकांतला एक आहेस --
सालं सोलली तर संपायची नाहीत -- प्रत्येक
साल सालं चिकट अडकलेलं
तू माझा आहेस म्हणून महत्त्व मला --
मला सोडवायला हवंय -- मीच
-- थोरांचे शब्द मला समजलेले का नाहीत --
की तेही माझे प्रश्न -- एकेक --
मनात आणलं तर मीही कल्पीन मूलप्रश्न
नाळेइतक्याच क्षणात ...

प्रत्येकजण घेतो ऐकून -- म्हणतो हो -- उचलतो
वजन -- पण उभाच राहतो
घामाचा थेंब पडला तर मृण्मय पृष्ठभागावर
ओला खड्डा पडतो -- शुष्क
त्वचेवरच्या वाऱ्यानं प्रश्नांसारखे केस गार
होतात -- वाटतं विसरल्यासारखं
पण पुटं चढली की सालं होतातच -- हाही एक
प्रश्नच साला -- पण मूलप्रश्न म्हणतात तो हाच --
असावासं वाटतं समाधान -- विधानं खूप सुचतात
-- मग वाटतं साली प्रोसेस निधन पावली --
वैताग -- थोर पण दुष्टच साले -- ... हेच ...
हे वाईट...हे एवढं...प्रयत्नांती...

लोकांशी बोलतो -- आपण काय -- ' तेथे लव्हाळे वाचती ' --

विनम्र होऊन वाचतो सगळे मिळून

मिसळून राहावं एकमेकांशी ... तर कपडे पण

साले सारखे असू नयेत ... हूं ...

सैन्यासारखे खूप आदर्श खडे होतात ...

तैय्यार -- ते आम्ही पुरात टाकीत राहतो ...

-- चर्चेनंतर कसं गुंग वाटतं -- कसं शांत

अर्धोन्मीलित वाटतं -- प्रौढ --

वाटतं थोर उगीच नाही झाले -- किती क्षुद्र

आहोत साले आपण -- कळलं पाहिजे --

सालं कॉमन इंटरेस्ट असलं म्हणजे बरं असतं

-- पुरात वाचतो तोच शहाणा नव्हे का --

खूप दया येते -- वाटतं काय हे -- फुकट --

निदान आपली प्रोसेस तरी चालू आहे ...

खमीससुध्दा टरकतो -- मग सरळ दोन हात --

दातांच्या पकडीत वेळेची जीभ

रेल्वे लाईनवर मग सगळं लेट -- पेट भरना

है -- तत्त्वज्ञान बोलतोय साला

पोर्टरच्या तांबड्या शर्टवर रक्ताची गुळणी

केली तरी दिसत नाही -- सगळंच डेंजर ...

जनतेला गर्दी हवी -- नाहीतर रोजगार पण

डळमळीत -- सिग्नल तर पडलाय ...

पडल्या पडल्या खमीस शिवून टाकावा साला

-- उगीच पडल्याची आठवण नको ...

कितीदा तरी सांगितलं -- घेतो ऐकून --

म्हणतो हो -- उचलतो वजन -- पण उभाच राहतो...

उभ्या उभ्या दोन चांगले शब्द बोलावे -- पुढं व्हावं --
माणसामाणसांतली नाती आहेत ही --
आजोबांच्या पांढऱ्या केसांत कितीतरी नात्यांची
धूळ -- ते म्हणतात सर्वोपयोगी
आमचे तसे अजून काळेच -- पांढरे झाले
तरी या आठवणी कशा बुजणार --
त्याही पांढऱ्या होतात -- आजोबा अजबच --
अनुभवाचे बोल ऐकावे --
बोल लावायचा तर स्वत:ला -- नाहीतर दुसऱ्याला
-- इथंसुध्दा इतकीच पॉसिबिलिटी
सगळीच शंका यायला लागते -- वाटतं कॉमन
इंटरेस्ट असून तसा उपयोग नाही ...
म्हणजे तसं वेगवेगळं -- की मिळून -- की एकच
-- की बंडल -- की स्वप्न -- असं ...

धडधडीत खोटं बोलणारी असतात बरीच
माणसं -- स्वत:लासुध्दा खरं वाटेल इतकं
मेंदूला भेग पडण्यापूर्वी संपावं लागतं -- म्हणजे
खोटंसुध्दा वाचून संपतं
जगलो वाचलो म्हातारा होईपर्यंत तर
बऱ्याच प्रश्नांतून सुटायला हवं तोवर
पण सालं मूलकूट सुटेल का -- नाहीतर
वेगळं पुन्हा तेच -- केसभरून
प्रवासात निदान चांगली साथ तरी हवी --
पण मधेच सुटली तर --
मग साला पुन्हा प्रश्न -- पुन्हा सालं --
वाटतं जाने दो -- पण काळेच ना अजून
एकही चांदणी नसताना वर कुट्ट अंधारात
पाह्यचं -- फाटल्यासारखी भीती वाटते

पळून गेलं तरी साले पाय चिकटलेलेच
-- हे ठीक -- पृथ्वीची तरी साथ सुटू नये
नवग्रहांवर जाऊन आलो तरी आपली साथ
आपल्याला हवीच -- संथ व्हावं फार तर
संथ होत गेलेला माणूसच संत होत असला पाहिजे
-- मग अशाचे शब्द थोर -- प्रमाण --
अंतर किती आहे ते माहीत हवं -- म्हणजे तेवढी
शाश्वती -- हे काय सालं -- कूट
ऊठसूट खरंखोटं पाहावं तरी कठीणच --
मौनसुध्दा भरून येतं -- वाकडंतिकडं

येताजाता मरणाची आठवण बरी की वाईट --
प्रत्येकाला प्रेयसी असतेच -- कधी प्रेमळ
कमळांचा जन्म तिथूनच व्हावा लागावा -- ही
मात्र भोगाइतकीच सुखद जाण
ऊक्तानूक्त बोलांची नजरेइतकीच -- तिरंदाज --
श्वापदासारखी चौखूर शान
पूर्वतयारीत हालचालींना येणारे अतीच्छित अर्थ
कसे भरभरून -- दुथडी
अशा बऱ्याच घटना -- थोडा फार फरक --
अर्थाची इच्छा आपली -- कॉमन
मरणासाठी काही अडून राहात नाही -- हे ठीक --
आठवणींची तरी सोय होत जाते

काही काही माणसं खूप लांबून येतात --
परकी वाटतात -- तशीच असून -- कोण जाणे
ते त्यांच्या हातात नसतं -- स्वत:चं स्वत:च्या
वागणं -- बोलणं -- कपडे -- न्यून वा जादा
संबंधांना फक्त माणूस या जमातीसाठी अर्थ

तेही लांबच -- उगीचच भांडणासारखे

तसं म्हटलं तर सगळेच -- वेगळेच -- काही

बगळे काही कावळे -- ओवळे वा सोवळे

प्रत्येकाची काही ना काही बाजू -- कधी मिळती --

मग संघ -- पाहिले -- दुसरे -- तिसरे ...

हसरे काही लाजरे -- कठोर काही उजाड

चेहऱ्यांवर डोळे जडवलेले -- हलते

स्वत:कडे पाहिलं तरी बरंचसं नजरेआड

-- पडद्याच्या मागून हालचाली -- स्वत:

हललं तरी वाटतं तिथेच आहोत -- तिथेच असलो तरी

वाटतं हललो आहोत -- उगीचच हरल्यासारखं वाटतं

काहीतरी ओघळत गेल्यासारखं जाणवतं

स्वत:तूनच -- कीव -- संथपणे --

माणसांत मिसळलं तरी -- कुठल्याही -- तसंच

परकं वाटत राहतं -- विश्वास वा अविश्वासातून

पक्षी हलले तरी रंगच वाटतात नुसते

पोकळ -- उबळीसारख्या श्वासोच्छ्वासातून

प्रश्नाकडे बघत बसायचाच एक खेळ होतो -- सवयीचा

वाटतं -- बरंय -- संपेलच अंतर कधी ना कधी

जगायचं तर अन्न हवं -- वस्त्र हवं -- निवारा

चार मानाच्या शब्दांचा हवा -- रोजगार

सालं अडाण्यासारखं मुंडासं फडकवीत

वर्षानुवर्षं मेहनतीत -- हे हराम

वैतागानं पाहिलं तरी स्थिती तीच -- फक्त समाधान

तेवढंच कुठंतरी फुटल्याचं -- मनापासून

प्रत्येक गोष्टीला कुठंतरी स्थान हवंच -- सालं

सगळी मिळून प्रोसेसच एक

बघतो -- आत जातो -- तिथं एक प्रतिमा -- प्रत्येक वेळी
तीच बघायला लागते प्रश्नाकडे --
म्हणजे मीच प्रश्न ताब्यात घेतो -- आपलाच
तो -- तो आणि मी -- असं त्रांगडं
म्हणजे आम्ही सगळेच असतो -- एकमेक --
कधी वाटतं आम्ही खूपच कमी आहोत
तिला वाटत असतं आपण पोचणार -- आहोत --
उद्याच्या प्रश्नाचे संथ काळ
पण प्रश्न -- ती -- आणि मी -- इच्छित स्थान
अंतिम -- सगळे मिळून -- पुन्हा होतो -- कूट
तिचा दृष्टिकोण व्यक्तीव्यक्तीगणिक बदलतो
प्रत्येक प्रश्न आपलं व्यक्तित्व दडवतो --
तिला फक्त नष्ट व्हायचं नसतं -- मला
फक्त प्रश्न -- हे कूटच -- मलाच सोडवायला हवं ...

शरीरधर्म तसा बिनबोभाट -- मनाहून वेगळा
मधे बरीच फुट -- हा वैताग
दोघांच्याही हालचाली परस्परांशी विसंगत
सगळा ताल सुटलेला मेळा
बोललं तर क्वचितच स्वत:ला ऐकू येतं
रंगांपेक्षा आठवणींना महत्त्व
शारीरिक सातत्यासारखं प्रतिमेचं -- हट्ट
उदासीनतेहून अधिक सवयीचा
आकृतीमधे अनेक गुंफलेले हात -- पाय -- नाक
मधेच प्रतिमेचं -- घडलेलं रूप

थोर म्हणतात भांडू नका -- संगतीनं भरून
गुणानं रहा -- पण साले हे आमचे गुण --
विचार केला तर खूप असतं -- एकातून एक

करतोच -- शरीरसंपर्कासारखा
खरंखोटं कोण जाणे -- हेही कदाचित
शब्दच असतील -- रिपीटेड नुसते

शिक्षणात घालतो कित्येक वर्षं -- हे जनरल
बरंच -- ज्ञान ज्ञान ज्ञान
साली आपली तंगडी वर पाहिजे -- कुठंही
राजकारणात त्याचा उपयोग होतो -- खाजगीही
तडातड फेकल्यावर दिपून जातात साले लोक
मेंदू वाढत जातो -- भाव पण --
चिंतन मनन पण काय आनंदशीर --
क्रोधसुध्दा रेफरन्स बुकातला
स्वदेश परदेश साले सगळे टोपीखाली
यासाठी तरी जगावं सालं -- सदुपयोग
घ्यावं घ्यावं घ्यावं -- अनुभव -- बायका -- पाय
खूप लांब जायला हवं
या सगळयात आपण असतोच -- काया -- मन --
वाचा पण बसत नाही
सगळे अवयव जमवत अडकवत जायचं
कित्येक शरीरांइतकी ताकत हवी

विचार केला की -- आपण कसेही असो -- खूप
आदर्श खडे होतात साले -- सैन्यासारखे
प्रश्नसुध्दा किती दिसून येतात -- एरवी
न सुचणारे -- काठोकाठ उकळत
मग सारखं बजावावं लागतं -- महत्त्व
मला -- प्रश्नांना नाही -- पुन्हा
तेवढं सुटलं की आपण थोर -- हे बरं
घाम आला तरी -- थकावट

खमीस फाटलेला असो -- केस काळे असोत

लव्हाळे वा आपण -- खडे वा पूर

नाळ तुटल्यापासून याला सुरुवात होते

पण साला आपला जन्म कधी होतच नाही

(१९६३)

--०--०--०--

कदाचित डोळस

तू कोण आहेस मला निश्चित ठाऊक नाही
कळलंय तेच कदाचित खरं असेल
तू आहेस हे मात्र स्वीकारायला हवंय मला
यात माझं महत्त्व मुळीच नाहीय
भाग आहे मी माझ्या शरीराचा
शक्याशक्यतेचे विचार टाकतोय मी आता
पूर्ण शरण आलोय
क्षमा मागतोय मी
मी एक अपराधी
एक क्षुद्र क्षुद्रत्व
अभद्रकर्मकर्ता
पुरता भोगलाय मी क्रोध
आता फक्त नम्र डोळे उरलेत
सगळया सोहळयांचा त्याग करायला तयार आहे मी
उरलीसुरली कारणंही फिकी पडताहेत
उरल्यासुरल्या चिंताही क्षीण होताहेत
फुटण्यापूर्वी लाटा आवरायला हव्यायस तू
नाहीतर आहेच मी क्रियापदाचं अखंड कर्म
खंड जे आहेत तेही खोटेच वाटतायत त्यात नसताना
अप्रामाणिकपणा असेल असं वाटतं मधेच हा
तेही मला आता कळत नाहीय निश्चित
आता तू कोण आहेस कुठं आहेस माहीत नाही
वासरूच आहेस असं समजू का नवजात वा प्रौढत्वपूर्व
माणसाला लाजही वाटू नये खरं म्हणजे
क्षमा मागताना कोण्या एका गोंडस तत्त्वाची
जे होतं वा नव्हतं असेल वा नसेल
उरलेलं अर्धंही खरं मानायला हरकत नसावी

नरकयातनांत पुन्हापुन्हा अर्धमेल्या होणाऱ्या

एका क:पदार्थ अहंकाराची

सत्य हे सुंदर असतंच असं म्हणतात

शिवाला मी शरण आहे

शमन ठरेल का हे तुझं

यातही स्वार्थ आहे माझा

शरीराचा भाग असेपर्यंत मलाही स्वीकारायला हवंयस तू

कित्येकदा कावरेबावरे होतात माझे डोळे अजून

कुठल्यातरी सहजान्वित योजनेचा भाग असेल हा

खरं वाटायला लागलंय हे आता

ही अनिश्चितता हेच माझ्या बुध्दीचं मळभ

तुझ्यासमोर उघडा पडतोय मी आता अंतर्बाह्य

दिसतील तुला व्रण असतील ते सगळे

संतापेन बहुधा मीही उपाय कोणी चोरला तर

शरीर असेपर्यंत मी माझं

तूही तेव्हा शरीरच असावंस फक्त

शरीरंच फक्त वार करतात

असं कधीतरी जाणवलंय पुसटसं

मळभ हरायला तयार व्हायचं नाही कदाचित

फक्त आता याचना उरलीय

तुझं देणं फिटण्याआधी

परागंदा होण्याची परवानगी हवीय मला

तुला मृत्यूमुखी ढकलून

सजीव जीवन जगायला देणगी मागतोय मी

हलाहलात तडफडत ठेवून हसत गेलो होतो मी

कोंडमारा दडवीत कदाचित स्वत:पासूनच

विश्वभर उडालेले अंगार चुकले नाहीत आपली दिशा

त्या अंगारांखालीच फुलवले असतील मी तेव्हाचे दिवस

भाजू लागण्यापूर्वी या बरसातीत

स्वत:चीच कीव करीत आलो कळू लागल्यापासून
त्यातूनच कधीतरी धरू लागलो कुठल्यातरी मंगल दिशेची कास
विलग होत नष्टही झालो कधीकधी शरीरापासून
आयुष्याचा अर्थ विचारणं सोडून दिलं तेव्हापासून
मळभानं तरीही असता असता आपला भीतीधर्म कायम ठेवला
याचना ही त्याचीच आहे
ओळखूनही करतोय असं म्हणणारा मी
पुन्हा एकदा फसवणुकीचा प्रयत्न
पूर्वापार स्वभावाचं पुनर्प्रदर्शन
प्रामाणिकपणाच्या समंजस बुरख्याखालून
हेही खोलून दाखवायला नकोय तुला
कारण तू मला केव्हापासूनच ओळखून आहेस
तेव्हा अज्ञ होतो आत्ताही नाहीय असं नाहीच
क्वचित कुठेकुठेच फक्त पुसल्या जाणाऱ्या दुर्दम्य रेषेसारखा
कदाचित हे तुला माहीतही नसेल
कदाचित हे सगळं तुझ्यापर्यंत पोचणारही नाही
केवळ शंका असल्या थांबवू शकणार नाहीत आता ही ओकारी
हा सगळा चिकट द्रव तुला अर्पण करायची इच्छा आहे माझी
तो तुला पोचलाय असं गृहीत धरून मूल्यासारखा
गिऱ्हाईकासारखा मालाची अपेक्षा करीत बसणार आहे मी
व्यवहारी हक्कासारखी निगरगट्टपणे
हीच एक व्यवहार्यता उरलीय आता असं गृहीत धरून
प्रत्येकाच्या तीरात प्रत्येकजण असतोच
तसा तूही असणारच
नुसता युक्तिवाद ठरू नये हा अशीही एक इच्छा
त्या एका इच्छेचा भाग असलेल्या अशा कितीतरी
ती माझा म्हणजे या लक्ष्याचा भाग
भेदून गेले आहेत बरेचसे त्यातले वेगासकट
आवरू शकणारच नाहीस का त्यांच्यातला तू त्यांना

कदाचित ते कोमल तत्त्व नसशील तू आता
एका फुलण्यापूर्वीच संपलेल्या कळयाची वेदना
खूप दूर गेला असशील तू तिच्याहीपासून
तसाच मीही आलोय त्या माझ्यापासून
तेव्हा तू फुलपाखराची स्वप्नं पाहात असशील
वाट पाहात असशील
त्याच वाटेंवरून अमानुष पावलं आडवीतिडवी धावली माझी
तुझ्याबरोबरच तुझ्या वाटेवरच्या सगळया पाखरांना ठार करीत
माझे दिवस तरी तेव्हा फुलले की नाही आठवत नाही
आजचा मी हा तेव्हाचा तो आहे हे मात्र मान्य करतोय मी आता
तसं नसण्याची शक्यता असली तरी सत्य असण्याची शक्यता असलेल्या
एका निरागस करुणतेपुढे लोटांगण घातल्याच्या समाधानासाठी
हे समाधान जरी हळूहळू खरं ठरत गेलं
तरी कदाचित् सुस्नात होईल हे शरीर
मरणांनंतर वैरं नष्ट व्हावी
हे जर खरं असेल तर जिवंतपणीच
स्वच्छदृष्टिस्नान अशक्य नाहीय मला
असतील तर तिन्हीत्रिकाळ सगळीच खरी असतील
होईनही मी पक्षी कदाचित
एका तथाकथित हत्याभीरूचं दिवेलागणीपूर्वी
अन्नग्रहण करावं लागण्याचा शाप मिळालेल्या जीवाचं
एक उडतं रूप
याच देही घ्यावी म्हणतोय दृष्टिझेप
स्वत:तील तिघांनाही नष्ट करून
हीही एक प्रदर्शनरूपी अमरत्वाभिलाषा असेल का
मर्त्यपणच येईल तसं असेल तर एवढं जाणलंय मी
विस्मृतीचा उपयोग जगण्यासाठी होत असावा वर्तमान रूप
त्रिकालदर्शी आरशानं एका तरीही दाखवले आहेत
मागच्यापुढच्या बिंबांचे संबंधित प्रस्तुत भाग

अजूनही अज्ञातच वाटणारं तुझं बिंब
स्वत:चंच बिंग फुटल्यासारखा फुटक्या भिंगातून पाहतोय मी
विचार क्रिया प्रतिक्रिया वगैरेंचं माझ्या
कर्तृत्व बहाल करून घेतलेल्या सहचारिणीतून
अशाच सहचर भेगा प्रक्षेपण वा ग्रहण करतात
बऱ्यावाईट गोष्टींचं ज्यांतून सुटका अशक्य असते
असं वाटतंय निदान शारीर स्तरावरतरी
प्रयत्नात तरी निदान असेनच मी तसं वाटून घेण्याच्या
तसा जाणवतोसही तू कधीकधी स्वत:त
-- निदान असे संबंध जोडावेसे वाटताहेत कळल्यापासून --
रुतून बसलेला माझ्यात खोलवर
स्वत:तल्या इच्छाआकांक्षावासनांनिशी
या शरीरानं चालवीत पुढे तुझी स्थिती
हे बिनमहत्त्वाचं ठरावंसं वाटतंय मला
दोघांच्याही दृष्टींनी
तुझ्या तेव्हाच्या क्रुध्द दृष्टीचा सुरा हा असा अपरिहार्यच असला
खुपसलेला सतत बंबाळ मधूनमधून जाण देत
एकरूपच झाला असेल जर तो या शरीराशी त्याचा एक अटळ भाग म्हणून
तुझाही नाईलाज आहे तसं असल्यास
मी माझ्यातल्या तुला विनवतोय आता
तुझ्या वारांनी वाळल्यासारखा तडे जाणारा मी
एक रक्तपिपासू रक्तलांछित मुमुक्षू
माझ्याआधी नष्ट होण्यासाठी विनवतोय मी तुला
हीही शिक्षाच आहे एक औपरोधिक विरुध्द समांतरता
प्रार्थना करतोय मी जणू तुझ्या मुक्तीसाठी
माझ्या पंखांआधी तुझीच झेप विरल विलीन व्हावी म्हणून
माझं दुर्बल हितचिंतकत्व
बहाल करतोय मी तुला पण माझ्याचसाठी
त्याचा स्वीकार करून नष्ट हो तू माझ्यासाठी

आपल्या इतक्या सहवासानंतर एकमेकांत मिसळल्यासारख्या
दुसऱ्या स्वरूपाच्या सुखासाठी केवळ
स्वत: करायला अशक्य आहे मी हे
माझ्याच अधिकार मानलाय मी माझ्यावर
आहेही मीच हा बहुतेक तेव्हाचा तो
तेव्हाच्या त्या बहुतेक तुला म्हणूनच ही कदाचित विनंती
आगंतूक म्हणण्याचा प्रश्नच नाहीय तुला
मीच तुला खुपसून घेतलंय स्वत:त जणू आत्मनाशातून
तुझ्या नाशातूनच जणू ही दु:चरितमेढ रोवलीय मी स्वत:त
त्या मेढीतलं तुझं अस्तित्व आता मागं घ्यायला हवंयस तू
तुझ्यासमोरच वा तू असतानाही मीत प्रार्थितोय मी
त्या पवित्र शक्तीला सहजकारी
विनाशातूनच एका वेगळया रूपानं निर्मितीकारणही असणाऱ्या
नष्ट कर या माझ्या सहचराला
सामावून टाक त्याला त्या एका अखंड प्रक्रियेत
इतक्या उघडपणे अपमान करतोय तिचाही
तिच्यावरच अतिक्रमण केलं होतं मी तेव्हा
त्याच्याच परिणामातून हे दुसरं औध्दत्य पत्करतोय
यात फक्त दुबळं स्वममत्वच आहे आता
हे अज्ञानही असेल किंवा पांघरलेलं
स्वत:पासूनही लपवण्यासाठी एक घमेंडी आक्रमकत्व
समांतरच असणारं कदाचित पूर्वस्वरूपाला
आता काहीही असलं तरी खरं वा खोटं
केवळ या प्रार्थनेखातर सोडवायला हवंयस तू मला
तुला योजतोय मी जणू माझ्या हेतूपूर्तीसाठी
माझ्या निर्लज्जपणाची ही बहुधा कमाल मर्यादा असावी
तुझ्या उपमर्दासाठीही तुझीच मदत लागेल मला आता
हे ओळखून तीही मागण्याच्या प्रयत्नात आहे मी
मी खरोखरच मागतोय की नाही हेही बघू नकोस

मृत्यूलाही अग्नी देणाऱ्या त्या शांततेतून
माझ्या या मित्रशत्रूवर ते अंतिम शांततास्त्र सोड
माझ्यातील जखमेच्या खड्ड्यातच दफन कर त्याचं
ज्वालाग्राही मृत्यूसारखीच शांतता पसरू दे तीवर
त्या शांततेला माझीही राख फासता येईल कदाचित पुढेमागे
उपकारक ठरावं एवढ्यासाठी म्हणून तरी दृष्टी दे
फक्त एक क्षेप करू शकेल कदाचित दोघांना झेपमुक्त
रूपातून झेप झेपेतून अरूप तू
तुझ्या आठवणीच्या मार्गावरूनच चालतोय मी
कधी तू कधी मी असा एक धूड
खरंच या अंकुशाची अजून जरूर वाटतेय का तुला
मी म्हणजे मी नव्हे म्हणजे अपात्र नाही एवढं पाहिलंय मी कधी कधी
आता मागंही फिरता येईलसं वाटत नाही
खरंच
असेलही कदाचित तुला दिसत त्या धुडाखाली मी चेंगरण्याची शक्यता
माझ्या नष्टतेबद्दल मीच बोलणं तसा खोटेपणाच
तो करायची तयारी नसती तर प्रार्थना कशी शक्य झाली असती
तीही पुन्हा कशातरीबद्दल वा कुणाचीतरीच करता येते
शक्तित्व ते कुठल्यातरी रूपात वा कल्पनेत साठवून
पातळया निर्माण होतात त्या इथून
ऐहिकता भौतिकता ही अशी कार्यप्रवण
या पातळयांतील कुठलीतरी एक स्वीकारून
तिच्या अंतिम स्वरूपाच्या एकरूपत्व शक्तीची आराधना
तशीही करावी वाटतेय आता अर्थातच हेतूपूर्वक
भय आदर अशा स्वक्षुद्रत्व असहायतेतून जणू
तुझी आणि त्या स्वरूपाची
तुम्हा दोघांच्या शक्यतांप्रमाणेच माझीही शक्यता अफवा असेल
या अफवांच्या थव्यांचे हे व्यवहार आहेत
प्रेमाचार सदाचार यांच्या या मर्यादाच असतील

कदाचित तेच सगळया मर्यादांचा अंत असतील
तत्पूर्वावस्था आहेत या निदान असं वाटतंय
दोघांच्याही वा तिघांच्याही वा अशा आपल्यांतील अनेकांच्याही
फक्त आसक्त क्रियाच संभवतात अशांतून
विरक्तीही तशीच घट्ट एक प्रतिक्रियाकारिका
कशातूनही तू दूर हो माझ्यातून
विलीन झाला असशील नसशील तू
हे स्वरूप तरी नष्ट हो
माझं ते स्वरूप नष्ट झालोय निदान वाटतंय असं
प्रार्थितो मी त्यासाठी तरी निदान त्या पातळीला
सोय अशी नैसर्गिक विस्मृती तरी आहेच
तशीच तुलाही असेल म्हणून फक्त क्षेपाचीच क्षमा मागतोय मी
याउप्पर कशालाच आक्षेप घेण्याची ताकत नाहीय माझी
एवढं पातळी आणि क्रुध्दास्त्र या दोन्ही क्षेपांना सांगून मोकळा होताय मी
मी एक स्वार्थी क्षेपणास्त्री मानव
यथाकथित संदर्भातील
श्रध्देसंदर्भातील
कदाचित अंधश्रध्द होण्याच्या प्रयत्नात आहेसा वाटणारा
एक कदाचित डोळस ...
-०-०- (-- अभिरुची, जुलै १९६७)

सामर्थ्य

... हळूहळू एकेक अक्षर अनोळखी
हळूहळू एकेक शब्द वाफेसारखा विरत
सकाळी उठताच
व्याकरणही हरवलेलं
एक अस्ताव्यस्त आवाजांचा प्रचंड हत्ती
अन् मी दिङ्मूढ ...

-- असं होणार नाही केवळ
या विश्वासावर कविता लिहितोय

कवितेच्या अभावाच्या कल्पनेच्या
भीतीत ...

भीतीची निर्मिती
हे माझ्या शब्दांचं सामर्थ्य
तिचा नाश
हे माझ्या निःशब्दतेचं ...
-०-०-

लय

तिच्या मांड्यांच्या लयीवर
या विश्वाचा विनाश ...
एक क्लिष्ट असंख्यताच
शेवटी ...
तसे शेवटी काहीही असो
पण एक भरीव

भरारतं भविष्य

हे हवंच ... विनाशासाठी.

-०-०-

पडदा

अंधाराचा पडदा

त्यावर हलक्याशा सावल्या

हळूहळू फेडत जातात

विस्फारत अंतर्भाग

गर बिया समूह

समुद्र

उसळतात उत्तुंग लाटांचे

दिवाभीत आवाज

त्यांचे अत्यंत सत्य

मुसमुसते संस्कार

उसळतात

पडद्यावर अननुभवी

पडत्या पांढऱ्या फेक ...

-०-०-

दरीतून

अलंघ्य फाकणाऱ्या अंधाऱ्या दरीतून
वाहतोय हा जमाव ... पुरळ
फुटल्या द्रवावर चिकटतोय शीण
अस्थिर पण निश्चल मन ...
-०-०-

चक्र

फिरते हे चक्र
लिंगभेद वजा
आयुष्य ही सजा
वाटेल की

गजांआड चंद्र
घेऊनी बसतो
मांड्यांनी कोलतो
विश्व सारे
-०-०-

निरलस

एक सावध सूचकता पोचते शिगेला
अन् त्या उत्तान आक्रमणात
फुटून मोकळे होतात सर्व प्रवाह

सर्व दिशा ताणलेल्या
पडतात सैल

अन् एका सचेतन अंधारात

प्रगटतं सर्वांगभर

सळसळतं

फुलार आकाश ...

-०-०-

फूल

हळूच प्रकाशे

वेदनेत फूल

सर्वस्वाला हूल

सर्वस्वाची

सर्वस्व उजळे

जळताना ताण

राखेतून त्राण

जन्म घेई ...

-०-०-

अपाय

ओसंडून जाणे --

बुडत्याचा पाय

भोगाचा अपाय

क्षीण मेंदू

कोमेजता मन

हाडे खिळखिळी

वेढती या घळी

अंधाराच्या ...

-०-०-

डोळे

अंधार कळण्यासाठी डोळे हवेत

अनुभव कळण्यासाठी मन ?

-०-०-

अक्षरांची भाषा

अक्षरांची भाषा मला शून्य वाटते

कवितांचे जन्मांध बाप

मनोऱ्यांवर एकाकी पडून आहेत.

-०-०-

आपुल्याच

आपुल्याच देठी

आपुलाच ताण

किती सोसू व्रण

जाणूनही ?

हळू जोपासल्या

आपुल्या बिंबाला

भोसकती भाले

प्रतिबिंबे.

व्हावे क्षणभर
बिंबाचे इंधन
मरणाचे धन
ओसंडावे ...
-०-०-

अंधार

शेवटी ठरवणारे आपले आपणच
प्रत्येक ठरवलेलं जर न ठरवलं असतं
तर दुसरंच काही वेगळं ठरवलं असतं
(अंधाराचं विच्छेदन
अधिक सुरक्षित टांगलं असतं ?)

तारेवरची मोहक तनू
माणूस हा एक सस्तन प्राणी
ही तार आपली
ती तार तुपली
ही तार मधेच अशी
कशी हो तुटली ?

आला का प्रश्न ?
अंधार पडू लागला वाटतं.
विच्छेदनाची वेळ झाली --
-०-०-

पूर्णविराम

चौबाजूंनी घेरलेला मी एक सदेह
कुरतडता हळूहळू मरणोपभोग
माणसाची प्रगती मला शून्य वाटते

ओल्या अंधारात दिवे जाणवतात
तर दृष्टी थकते
मग ती प्रतिबिंबंही काजळ धरतात

आपल्यात हा पूर्णविराम केव्हा कसा
रोवला गेलाय हेच कळत नाही
ती चिघळती जखम आपण जगतोय

विकट पहाटेला डोळा लागतो
काही पशुपक्ष्यांचे हळुवार अस्पष्ट आवाज
... जागं होणं म्हणजे स्पष्ट आवाज
-०-०-

सावल्या

सावल्या सुटल्या
सुसाटल्या फोफावल्या
वाढल्या दूरवर
टॉवरवरून नदीपल्याड
आकाशातून पसरत पसरत
पसरल्या दूरवर
झाल्या अमाप

हा माझा विस्तार

थांबला तर अग्नी लागेल --

-०-०-

माती

थांबलेल्या पावसाच्या मातीचा वास,

मातीच्या वासाचा भरलेला पाऊस.

मातीचे ढग,

मऊ, सहज, अलगद

... आणि वारा.

-०-०-

सूर्य

कारंजलेले थेंब --

-- सूर्यांची प्रतिबिंबे

कारंजलेले सूर्य --

-- थेंबांची प्रतिबिंबे.

-०-०-

घाम

लाख रंध्रांतून येणारा घाम

जसा समस्यांचा शीण

-०-०-

वारा

भूवस्त्राचा थर उचलतो वारा
आणि
कल्लोळते एकच
व्दिमन.
-०-०-

चाबूक

जवळ स्टेशन
मालगाडीवर कावळा
उन्हात वळला रूळ
धूर
बाहेर टांगा
घोड्यानं झाडलाय पाय
चाबूक स्वंथ झोपेत
-०-०-

खेकडा

दिवसातल्या खबदाडात
रात्रीचा खेकडा
पकडून बसलाय जुनाट विहीर
सावलीत हलतंय
उन्हाचं पान
-०-०-

चौकोन

गुणून भागून परततात दिवे,
रस्त्यावर चौकोन चाळीस पॉवर,
मानापमान होतात चहाची वाफ,
लगेच घरचं कोर्ट सुरू.
नंतर उजळणी.
सौला लागतो डोळा.
बरोबर, सौ म्हणजे शंभर, पुढं ? --
जेवण, गप्पा. शेजारी टप्पा.
पुन्हा घरी.
पोरं पऱ्यांच्या देशात.

झोपेची वेळ.
तोवर बाहेर चौकोन पडून.
-०-०-

ओथंब

निरोप देतो घेतो
क्षण राहतात आयुष्यात कुठंतरी लोंबकळत ओथंब
खऱ्या वा खोट्या मार्गांचे क्रॉसवर्डस्
पूल उतरतात चढतात अवाढव्य खाली वर
राजाच्या दिवसासारखी रोषण शहरं चमचमतात तारेही
वर आभाळात पाहिल्यावरच खालचं दैन्य जाणवतं
आणि दिलेघेतलेले क्षण डोळयांत चमचमतात
भीतीनं चढते आरास आयुष्याला प्रश्नांची
स्थिर पक्ष्यांचे डोळे थरथरत राहतात अंधारात
पझल्ड खांब तारा खेचून उभे रस्तोरस्ती

अंधार तारस्वरात साठू लागतो मग भल्याबुऱ्या हृदयांत

अजूनही ओले आहोतशा वाटणाऱ्या माशांच्या झुंडींच्या ...

-०-०-

अंधार

घोडा पाहात दिवा समोर चकता पाऊस

अंधार झंझत कोसळत वारा आयाळ आळीत

काळात भिजत आयाळी खूप दळात सहत

पायांखालच्या वाहत्या काळोखात टापा स्तब्ध

ऐकत स्वारी आळीभरून कोसळ -- अंधार

चकत्या पाठींची हाडं वारीत शेपूटकेस

दृष्टीत द्रव चिकट दिवा गटांगळत वर

छप्पर टप टप चारा काळा अंधार -- क्षण.

-०-०-

कारण

एवढंच देणार असशील तर मला नको आहे

कारण

संदिग्ध संपूर्णतेची स्पष्ट अपूर्णता होण्यापेक्षा

संपूर्ण नष्टताच मला अधिक पसंत आहे.

-०-०-

झडप

ती नसती

तर मला कुणी ओळखले नसते.

माझा म्हटले नसते.

यासाठीच का ती सर्वांहून
अलग आणि तुटक ? आणि
एकाकी ?

तिच्यात माझ्या रक्ताचे अभिसरण
स्थिरावलेले पाहिले आणि सर्वात
मूलभूत भीतीने माझ्यावर झडप घातली.
असण्यानसण्याच्या ...
-०-०-

सिंह

माझी आयाळ एक प्रस्थापित सत्य
हिंस्त्र आणि अचूक
यंत्रवत् आपोआप, परंतु
परिणाम अपेक्षिणारी आणि भोगणारी

माझ्या चालीवर तिचे नियंत्रण
माझ्या क्षणांवर तिचे वजन
माझे जय, पराजय, प्रेम, क्रौर्य
सर्व तिचेच चलनवलन
तिच्या हालचालींतून
माझ्या जंगलांची निर्मिती ...
तिचा जन्म मी पाहिलेला नाही,
तिचे हक्क आपोआप गृहीत ...
-०-०-

स्थान

एकूणच सर्व बांधणीत प्रगतीचा
एक सूक्ष्म आलेखमय डाव
अनवधानानेच जणू आविष्कृत झालेला ...
याच्या बाहेर मला कोणते आकाश सापडू शकेल ?
शांततेचे म्हणून एक काही
सापडू शकेल असे स्थान असेल का ?
-०-०-

क्षण

अनुभवांच्या या महाप्रचंड गुहा आणि
त्यांचे सूक्ष्म अंधार यांच्या या सतत
वाढत्या ताणमय कमाईतून कोणत्या
पूर्णत्वाकडे मी उत्क्रांत होत असतो ?
की मृत्यूखेरीज दुसरा कोणताही शेवट
अस्तित्वातच नसतो ? सातत्याच्या
या शापमय छायेतून
सुटका होण्याचा क्षण कुठे असतो ?
-०-०-

कंटाळा

सर्व कणांना सर्व कणांचा
कंटाळा आलेला आहे ...
याला हे येतं, त्याला ते येतं
आणि तिसऱ्याला तिसरंच काही ...
शिवाय एकेका यशागणिक
एकेक गौरवास्पद रहस्य ...
-०-०-

मार्ग

गोंधळात सापडल्यावर इतस्तत:
पडलेल्या टरफलांसारखे प्रश्नच
प्रश्नांतून पळण्याचे मार्ग
होतात की काय ?
-०-०-

घोडे

हरिव्दारच्या स्वयंपाक्यांनी
घोड्यांचे पदार्थ केले
खाणाऱ्या सर्वांना चेव आला

सगळे बरेच दूर दूर जात राहिले
पण एका आंतरिक साम्यानं बांधलेले
एकमेकांच्या ओळखीचे

सुस्नात पहाटे घोडे धावतात

बायांपल्याडच्या गल्लीत

नवसाला पावतात ...

-०-०-

कृतिशील

तिच्या दु:खाची दया,

डोळयांतल्या भीतीबद्दल सहानुभूती

अन् अपयशी आयुष्याबद्दल

अपराधीपणाची जाणीवही होती

मला ...

आम्ही एकमेकांना प्रेमाने वर्षले

आम्ही एकमेकांचे डोळे पुसले

तरीही आम्ही वेगळे का राहिलो ?

आता मी ओरडणार होतो कोणताही शब्द

किंवा राहणार होतो मूक ...

-०-०-

अटळ

कुठल्याच सुस्थिर पायावर

सुरक्षित राहू शकणार नव्हते आयुष्य

आणि संपूर्ण धोक्यात

अस्तित्वहीनच होणार होती

मी तयार केलेली सर्व मूल्ये ...

सर्व अर्थांना थांबवून धरण्याच्या

माझ्या प्रयत्नात

हे सत्य एक सवय म्हणून

सामावू शकणार नव्हते ...

अनुभव निरुपयोगी ठरणे अटळ होते ...

-०-०-

तोल

खूपच परिपक्व

म्हणजेच सदोदित गोठू शकणाऱ्या

माझ्या वर्षानुवर्षांच्या जुन्या

नजरेला अशा एखाद्या सूर्यास्तातला

साधेपणा स्पर्शू पाहतो

आणि त्या स्पर्शाची सनातन

भीती घेऊन वावरणारा मी

याही घटनेचे सूक्ष्म आलेख

काढून चकित करू पाहतो

माणसांचे समुदाय

पुन्हा एकदा

तोल सावरण्याच्या प्रयत्नात ...

कविता लिहून ...

-०-०-

माझ्यासमोर

माझ्या शरीराचे आक्रस्ताळे चाप सर्व

संपूर्ण अस्तित्वावरच जखडलेले होते

माझ्या सहनशक्तीच्या मर्यादेतच निसर्ग

होता सदोदित मला जोडलेला

ज्यातून अन्नद्रव्य मिळण्याऐवजी

मला निकराने जाणवत होती फक्त अगतिकता ...

या उन्हाला, या हिरव्या पानांना, या वाऱ्याला
आणि डोंगरांना का नाही राहता येत
त्यांच्या संपूर्ण शक्तीसह माझ्यासमोर ...

परकायाप्रवेश होतात पण एका आयुष्यात
एकच शरीर जे जसे असेल तसे सर्व
संपूर्ण चराचरात वागवावे लागते ...
माझ्या मर्यादांच्या या सत्याचे परिणाम
भोगणे अटळच होते कारण
निसर्ग निसर्ग नव्हताच ... फक्त
मीच होतो रोखला गेलेला ... हे
निळेभोर आकाशही किती केविलवाणे
अलिप्त ... माझ्यासमोर ...
-०-०-

आवरण

आवरणाच्या अलिकडून
कोणतीच गोष्ट तीच गोष्ट राहात नाही.
-०-०-

समाज

सकाळी उठल्यावर चिमण्यांच्या आवाजाची
सवय असावी
तशी घराची ओढ
रक्तात मुरलेली ...
सर्व सामाजिक गोष्टींतही

जपलेला वेगळा स्वर

सूक्ष्म आणि नाजूक ...

घरातल्या समाजातही जेव्हा

पट्ट्या बदलताना दिसतो मी मला

एका सकाळी

तेव्हा अचानक सर्व चिमण्या

शांत झालेल्या ...

माझ्यातला समाज

माझ्या रक्तातून उडून गेलेला ...

-०-०-

मी नेता

माझ्या हातून घडलेल्या हिंसेला माझ्याएवढीच

तीही माणसे जबाबदार आहेत -- आणि माझा

हाही सारांश मान्य करण्याइतकी

तीही निष्ठुर झालेली आहेत...

मुजरे स्वीकारण्याची धुंदी सोडली तर

मी एकटा असतो आणि ही सर्व माणसे

स्वतंत्रपणे माझ्यावर स्वार होत राहतात ...

मला तुडवत राहतात -- माझे खून पाडत राहतात ...

आमच्या अवलंबित्वाचे

हे माझ्यातले अटळ अस्तित्व असते ...

पण माझ्या मनाची ही छिद्रे

माझ्या कातडीबाहेरून

कुणालाच दिसणार नाहीत ...

हे सर्व अत्याचार मी पेलू शकतो

म्हणूनच मी नेता राहू शकतो

आणि माणसे स्वतंत्रपणेही
मला माझे पद बहाल करू शकतात ...
कारण हळूहळू एकमेकांव्यतिरिक्त
आम्ही वेगळे राहातच नाही ...
-०-०-

इतिहास

कुरघोडी समाजरचनेची ही पोखरलेली मुळे
व्यक्तीव्यक्तीत विखुरलेली अस्वस्थ ... एकाकी ...
भरभराटीतही इथल्या अवाढव्य
फक्त इतिहासाची पुनरावृत्तीच
का राहते एक शापमय मूलस्त्रोत ?
-०-०-

किनार

कोणतेच सत्य नसते हाताबाहेर, जरी
जवळजवळ बाहेरच असते काचेच्या धार
फार फार तर व्यासपीठावरून भाषण
देऊ शकतो एखादा विदूषक, जरी
आतबाहेर त्याच्या हास्य, अश्रू, प्रसंगावधान
आणि असते निश्चितशा
एकाच आयुष्याची किनार ...
-०-०-

गाठी

उपयुक्तता आणि रचनांचे गंडेदोरे
बांधून आम्ही बुध्दिमान
येतो सदा एकत्र एकेकटे.
आमची सारी यंत्रे धपापती मोठी
आमच्या डोळयांवरची झोप
खोटी खोटी खोटी
प्रक्षोभातच आमच्या
सुटतात थोड्या गाठी.
-०-०-

अनुभव

अनुभव म्हणजे तरी काय
भीती, त्वेष, माघार किंवा दिग्विजय ?
असल्यानसल्याने काय होते काहीही ?
-- हे स्वगत मी उच्चारित असतानाच
तिचे डोळे भरून आले ...
या प्रश्नांना माझे तोंड देणे
हा तिला छळ वाटत होता ...

या दयेच्या अश्रूंनी ती
माझ्याशी तादात्म्य पावली होती.
तिचे संपूर्ण आयुष्यच जणू
माझ्या या अवस्थेपुढे अप्रस्तुत होते.

‘ माझं तुझ्यावर प्रेम आहे ‘ -- मी म्हणालो.

‘ खरंच रे, तुझ्या मनाच्या कित्ती कित्ती
वर्षावांची मी वाट पाहते आहे ...
आणि तू तर ... ‘

माझा तिचा अनुभव
वेगळा ठरत होता ...
ती आणि मी
देत होतो की घेत होतो ...
-०-०-

राम

टेबलांचे मळकट काळपट चौकोन,
रॅक्स, खुर्च्या, कागद, फाईली
हे सर्व धुळीने मानवी शिस्त
पत्करण्याचा केलेला प्रयत्न होते.
या अवाढव्य प्रयत्नावर आपली
उपजीविका चालवणाऱ्यांपैकी
राम हा एक होता. उपजीविकेची
कल्पना एकदा स्वीकारल्यानंतर
त्या त्या मर्यादांचे अविभाज्य अस्तित्व
ओळखून स्वीकारून चालणे
हेच एकूण शहाणपणाचे होते.

जिना उतरून रस्त्यावर आल्यावर
सुमारे पाव मिनिटात डोळे सरावत.
वाहने, माणसे, हॉटेले, दुकाने,
यांतून वाटा सापडत ... असंख्य
अडचणींतून सुटका होत राही ... आणि

एखादी रेकॉर्ड वाजून संपल्याप्रमाणे
हे सर्व संपे आणि राम घरी पोचे.

हाडामासाच्या जिवंत, उद्दीपनात पटाईत
अन् प्रसंगी रोग पसरवणाऱ्या
वेश्या जर तुम्हाला चालतात तर
चारदोन शरीरसंबंधांच्या वर्णनांचे लेखनच
तुम्हाला का खुपते ? लोकांच्या
भक्तिभावनांवर हुकुमत चालवणे जर
त्याज्य नाही तर लिंगभावनाच का नको ?

राम हा एक लेखक होता. काही लोक
त्याला अश्लील म्हणत. हेही तो स्वीकारी.
म्हणे, ‘ म्हटलं तर सगळं सुटं सुटं,
म्हटलं तर मिळून ! त्यातही लोक
निवड करतात हे आश्चर्यच ! ‘

त्याच्या पायांचे एकेक बोट
वाकडे होते आणि अंगठे
कमीजास्त उंचीचे होते.
पाठीवर एक तुळसपान होते.
केस भरपूर पण मोकळे होते.
त्याच्या चष्म्याची फ्रेम काळी होती.
तो फक्त कोल्हापुरी चपलाच वापरे.
जाड, लक्ष खिळवून ठेवणारा आवाज,
विचारवंत डोळे आणि थोड्या उघड्या
तोंडातून चमकणारा दात - असा तो
एकूण होता -- गंभीर, मजेदार, बेधडक,
नवरा, बाप, कारकून, भाऊ, नागरिक,

समुद्रावरचा सूर्यास्त अधाशीपणे
ओरबाडून गरगरीत डोक्यात साठवणारा ...

प्रत्येक माणूस एकेक राष्ट्र धरले
तर रामचेही स्वतःच्या मातीतून
तयार झालेले परराष्ट्रधोरण होते.
त्याच्या मर्यादेतील आंतरराष्ट्रीय क्षेत्रात
त्याचे असे एक स्वतःचे स्थान होते.
परराष्ट्रधोरण आणि संरक्षणधोरण
यांतून निर्माण होणारे ताण
त्याचे आयुष्य विणत -- घडवत राहात.

अश्लीलतेचा अपवाद सोडला तर
लोकापवाद नको म्हणून तो मतदानही करी.
जगाच्या चालचलणुकीला हातभार लावी.
भ्रष्टाचार करण्यापेक्षा न करणेच चांगले
असेच त्याचेही मत होते.
ऋजर्
स्टेशनवरचा पहिला बोर्ड काढून तात्पुरती
' अयोध्या ' या बोर्डाची स्थापना झालेली होती.
पताका फडकत होत्या, तोरणे डुलत होती.
गावात कमानी उभारल्या होत्या.
सर्वत्र गुढ्या, सनई, ताशे आणि फुले ...
... रामाच्या स्वागतासाठी सर्व सज्ज होते.
वनवास संपवून राम आणि कुटुंबीय
परतत होते ... गाडी रामची होती ...
इन टाईम होती. मानवी आयुष्याची
मर्यादा स्वीकारल्यानंतर
निरनिराळया प्रसंगांचा पट अटळच होता...

गाडी आली. जनता क्लासच्या गर्दीतून

वाट काढत राम आणि कुटुंबीय उतरले.

कुणी त्याच्या हातातले धनुष्य घेण्यास पुढे झाले.

तर कुणी त्याच्या पायाला स्पर्श करण्यास.

थोड्या लांब अंतरावर असलेल्या काहींनी

त्याचे दर्शन नीट व्हावे म्हणून गॉगल्स काढले.

जनता वाट पाहात होती. राज्य वाट पाहात होते.

राम राजा परत आला होता ...

ॡॡॡ

एका प्रचंड वादळातून आल्याप्रमाणे

रामला वाटत होते.

टीका, टिप्पणी, लेखक, समाजधुरीण,

विद्वान, धार्मिक -- सर्व गदारोळ

संपला होता.

त्याच्या ' वनवास ' या कादंबरीवरची

बंदी उठली होती.

छापखाने धडाडले होते. वृत्तपत्रे आरोळली होती.

एकदा ' अश्लील ' हा शिक्का बसून गेला होता

- हेही बरेच झाले होते. खप वाढणार होता.

कादंबरीचा शेवट असा होता :--

' तिला पुन्हा वनातली ती रात्र आठवली.

खूप संभोगल्याप्रमाणे स्मृती जणू

थकून गेली होती. तरीही काही प्रसंगांतले

आठवणींचे ओघळ सरकले गेले.

मनाबरोबरच शरीरालाही पुन्हा

त्यांची ओल जाणवली. पण थकव्याने

आठवणही मलूल झाली. तिला आता

काहीच नको होते. संपूर्ण जग थोडा वेळ

नष्ट व्हावे आणि मग पुन्हा जन्माला यावे

असे तिला वाटले.'

रामलाही काहीसे तसेच वाटत होते.

माणसाला देवत्वाचा स्पर्श व्हायलाच हवा

असे त्याला प्रथमच उत्कटतेने वाटत होते.

म्हणजे काय हे मात्र त्याला माहीत नव्हते.

ही अपेक्षाही मानवी शिस्तीचा भाग व्हावी

याची त्याला मनस्वी चीड येत होती.

सगळेच जणू अविभाज्य वाटत होते.

आणि नुसताच थकवा येत होता ...

' कशामुळे काय घडते आहे

याचे धागेदोरेच जणू

तिच्या हातून निसटून गेले होते ... '

- हे वाक्य सुचलेले असूनही

' वनवास ' मध्ये घालायचे राहिले होते

याची अस्पष्ट रुखरुख

त्याला जाणवत होती ...

-०-०-

बंद

सर्व

एकलेपणा ...

बंद पडूनही जागच्या जागीच

स्वत:चाच छळ करीत

धुमसत राहिलेले दिवस ... स्वत:च्याच आयुष्यातले ...

-०-०-

कल्पना

अधिकारग्रहण केले
तेव्हा सूर्याने तोंड फिरवले होते
की लोकांच्या कोलाहलात तो मला दिसला नाही
ते मला कळले नाही.

समेट घडवण्यासाठी केलेले प्रयत्न
आणि वैभव टिकवण्यासाठी छाटलेले कोंबडे
यांच्यांतील अभेदाची जाहिरात करण्यासाठीच
माणसाचे आयुष्य -- दैदीप्यमान !

खुनाचे रहस्य उलगडू नये
आणि सर्वांनाच मूग गिळावे लागावे
याच्याइतका केविलवाणा एकाकीपणा नाही.
कल्पना अशी की खुनाची शिकार ती आपणच !
-०-०-

मी एक य.

मी एक य. माझे अ प्रकारे जगणे.
ब प्रकारे जगणाऱ्या क्ष ला विरोधी वाटते.
(किंवा उलट असेल.)
अन् संघर्ष उभा राहतो.
बरं, वाईट, खरं, खोटं, हित, अहित –
गोंधळ उडतो.
-०-०-

पॉलिसी

दैंनंदिन कामाच्या निमित्ताने
आम्ही समोरासमोर आलो
चूक बरोबर मतभेद हास्यविनोद अन् मानवतावाद
असा ओढाताणीचा नॉर्मल अन् किचकट होत गेला
एकामागोमाग दिवसामाहिन्यावर्षांचा काळ
खुर्चीचा मान राखला जाणे महत्त्वाचे होते
जनतेला द्यायची होती सौजन्यशील सेवा
यात बचावाने टाळायचे होते स्वत:चे अपमान
स्वच्छ काचांच्या दोन्ही बाजूंना माणसे ...
त्या काचांमुळे एकमेकांच्या आवाजांत होणारे फेरफार
यांबाबत कित्येकदा आमचे एकमत होई
इव्हन अ स्मॉलेस्ट थिंग कॅन बी अ पॉलिसी मॅटर
असे म्हणत पायऱ्या उतरताना क्षणभरच अचानक
ओळखून राह्यचो आम्ही एकमेकांना ...
एखाद दिवशी चुकून यावरही होऊन जायचे एकमत --
अवर बिहेविअर कॅन नेव्हर बी अ पॉलिसी मॅटर --
खुश व्हायचो आम्ही दोघेही आपापल्या हुशारीवर
अर्थातच वेगवेगळया कारणांनी ...
-०-०-

पूर्वायुष्य

या भागात सर्व तऱ्हेचे सर्प निघतात
हे कळताच कडेकोट झाले मन
आणि मानसिक घरात
सदोदिन फणा काढू लागले नाग

मन झाले घर सदोदित
सापाला तोंड देण्याच्या पूर्वतयारीतले
अन् आयुष्य झाले फक्त पूर्वायुष्य
सर्पदंशाचा शेवट असलेले.

-०-०-

प्रलय

घनव्याप्त आकाशासारखे
नागरिक चहूंकडे
अन् हिंसेपासून बचावात्मक
माझा हिंसक एकाकी मूड

आपल्या सर्वांच्या रक्ताचे पाट वाहताहेत
आपापल्या शरीरांतून हेच बरे आहे
एखाद्या प्रलयाची वाट पाहात
निदान आयुष्य तरी कटते आहे ...

-०-०-

मुंबई

एकाच ठिकाणी जमा झालेल्या असंख्य माणसांची गर्दी,
समुद्र, खारा दमट वारा, मरीनड्राईव्हचे अर्धवर्तुळ,

लोकल्सची लटकंती, गती अन् खूप दिवस
न भेटलेले काहीजण ... जणू जिवलग ...

माझे मुंबईसारखेच स्वयंचलित मन
आज स्वत:चे रूप न्याहाळण्यास उद्युक्त ...

जीवघेण्या घाईत

जीवघेण्या आयुष्यात

-०-०-

फालतू

आपले म्हणण्यासारखे गाव नाही

व्यक्तिमत्वे एकमेकांत मिसळलेली मैत्री नाही

स्वत:च्या आयुष्यातही

वेळप्रसंगी उगाळण्यासारख्या आठवणी नाहीत

असा एक फालतू

कोरडा ठणठणीत माणूस तुमच्यासमोर

मित्रांनो त्याला काही द्यायचा प्रयत्न करू नका

उलट

तुम्हाला निश्चित वाटणाऱ्या सर्व गोष्टी संभाळा.

मुख्य म्हणजे

त्याला पिटाळा. वेळ न दवडता.

त्याची सावलीही रोगट आहे.

-०-०-

सूर्य

सूर्यही आच्छादित माझ्या अनुभवाने.

माझ्या निरपेक्ष सूर्य मी पाहिलेलाच नाही.

सर्वनिरपेक्ष सूर्य कसा असेल ?

मोजता येईल तो एखाद्या संख्येत ?

कदाचित तो असेल सूर्य जिवंत
एकाच क्षणात असंख्य शक्यतांचा
किंवा असेल शून्य शक्यतेचा शांत.
अनेक आच्छादित सूर्यांच्या जगातला
संघर्षमय अंधार मात्र असह्य आहे.
सूर्य म्हणजे माझ्या व्यतिरिक्त सर्व काही.
-०-०-

प्रकाश

रोषणाईत तल्लीन माणसे
एक झिंग आणणारे द्रव्य
-- प्रकाश.
-०-०-

तुम्ही

तुम्ही सुखासीन. कुर्बानी नाही, त्याग नाही, ऊब नाही,
उष्णता नाही. मुख्य म्हणजे तुमच्यात तथ्य नाही.
तुम्ही आत असल्याचं दाखवता पण बाहेरच राहता.
एकूणच दु:खाला आपण सगळेच जबाबदार आहोत
असं नुसतं म्हणत राहणं. खरं तर तुम्ही काहीच
केलं नाहीत तरी चालेल.
तुमचं असणं हे नसण्याइतकंच महत्त्वाचं आहे.
तुम्ही ढोंगी आहात. क्रूर आहात.
सूक्ष्म सावधानीत सौम्य सोज्ज्वळ वागण्याचा तुमचा
छुपा आनंद. तुम्ही स्वत:ला सुसंस्कृत म्हणवता
पण रानटी आहात. हिंसक व्यक्तींना ठार
मारायचं ठरलं तर तुमचा पहिला वध व्हावा.

हे सगळं ऐकूनही तुम्ही डगमगत नाही. तुम्ही निर्लज्ज आहात. हे मान्य करायचंही तुमच्च्यात धैर्य नाही. तुम्ही भित्रे आहात. थंड फरशी आणि निरर्थक चकाकी आहात.

तुम्ही कुठलेच आरोप खरे नसल्यासारखे शांत राहता. तुमच्या संपण्याला महत्त्व न देता आम्ही तुम्हाला संपवून टाकू. किंबहुना तुम्हाला जिवंत राहू देऊ.

एवढ्यानं अपमान तरी होतोय का ? तुम्ही अंधळे आहात. बहिरे आणि मुके आहात. विकृत आणि रोगी आहात. रोगी आणि वेडे आहात. शिवाय समाजविघातक आहात. आणि ...

-०-०-

उद्योग

तप्त उदासीनतेचा उद्गार
सोडवणार आहे का यातून ?
शब्दांना शंभर पीळ
देऊन काय होणार आहे ?

आक्रमणाचा सूक्ष्म
वासही मला चालत नाही
-- इतके स्वच्छ
कसे राहील आयुष्य ?

एवढे माझे महत्त्व काय आहे ?
मला इजा न करू शकणारे जग
निर्माण करणे हाच मला अशक्य
लावून दिलेला अविरत उद्योग आहे का ?
-०-०-

सूर

विषण्णतेचा सूर हळूहळू टिकत जातो.
वाटतं, बरं झालं, एकदाचा आयुष्याला सूर लागला.
आता विचलित होण्याचा तरी प्रश्न नाही.
-०-०-

की मी चुकून

मला माहीत असलेले सगळे पत्ते
कसे हरवले ?
झाडांच्या ठिकाणी दुकाने,
हॉटेल होते तिथे शाळा
आणि इस्पितळाच्या ठिकाणी मैदान !
रस्त्यांचे आकार आणि नावेही वेगळी !
हे असे कसे झाले !
की मी चुकून सारखा
दुसरीकडेच भरकटतो आहे ?
माझ्या ओळखीची घरे आणि माणसे
मला सापडणारच नाहीत का ?
-०-०-

आरोप

माझ्या मर्यादांची शक्ती
मी व्यक्त करण्यात चूक कसली ?
माझ्या चेहऱ्यावरच्या कर्मठ तेजाने
अनेकांना आकर्षित केले.

माझ्यावर खुनांचे आरोप ठेवले गेले नाहीत.
आत्महत्येचा आरोप ठेवला गेला.
तेव्हा मी फक्त हसलो. कुत्सितपणे.
-०-०-

फितूर

तू आक्रमण करीत होतीस की
संरक्षणाचे नाटक ?

तुझ्या त्या तटस्थ पराभूत क्रूर हास्यानेच
माझे धैर्य एकवटले.
तुझ्या फितूर सैन्यावर मी
तुटून पडलो ...
-०-०-

अंमल

मूल्यांच्या तोडग्यांवर
अंमल करतेय परिस्थिती
तोडगा होऊन ... कोडगेपणाने ...
-०-०-

मौन

मौनही हिंसक.
गल्लीबोळ खोटे शांत.

हुतात्म्यांसारखे क्षण.
भविष्याचे पुतळे.
फक्त ठिणगीचा अभाव.

तुझी नजरभेट अशक्य.
मी मौन.
-०-०-

कुंठित

सगळी माणसे कुठेकुठे पाठिंबा देत,
कुठेकुठे विरोध करत गेली तेव्हा
चकितपणातच माझे काही क्षण गेले.

विचारांचे समुदाय पाहून
कुंठित होऊन राहिलो.
-०-०-

कर्तव्यदक्ष लोकांची सकाळ

पुस्तकाच्या पानांनी मेंदूला लावलेल्या सवयी,
भाषेचा अमोघ वापर करण्याचा सराईतपणा,
संबंधांचे तोलबिंदू स्थिर करण्याचे कसब,
संदर्भांचे हजरजबाबीत्व आणि
दिसण्यातली निरोगी सफाई -- ही
जागतिक प्रश्नांना तोंड देण्याची हत्यारे
जागी होतात तेव्हा प्रश्न किरकोळ वाटतात.

वस्तूंची मांडणी करून टापटीप साधते
तितकीच सुलभ - शक्य वाटते संघर्षहीनता.
अनुभवांची पक्क संस्कृती एखाद्या
संरक्षक कवचासारखी सज्ज असते.
अत्यंत शक्तिमान माणसांतली स्पर्धाही
कौतुकास्पद असते जनकल्याणगामी.

निसर्ग जणू या सर्व हत्यारांना अजिबात
भीत नसल्यासारखा गजगती -- स्पर्शहीन.
जणू सगळीच निसर्गनिर्मिती !
घटना आणि निसर्ग, घटना आणि कर्तव्यदक्ष लोक
यांच्यांतली ओढाताण निरनिराळया काळांत
ठिकठिकाणी स्थिरावत राहते. सकाळचा
उत्साह तीव्र होत होत रात्री विसर्जन पावतो
दरीत कोसळणारा प्रपात होऊन. प्रत्येक सकाळ
सुरुवात असते कर्तव्यदक्षतेत अधिकाधिक
पक्कता आणण्याची ...
-०-०-

अटकळ

लोक म्हणाले मी खोटे बोलतो आहे.
वस्तुत: मी दुर्लक्षितच आहे.

मला त्यांच्यांत सामावून घेण्याचा
हा आणखी एक डावही असेल.
याने माझा स्वाभिमान दुखावला गेला.
ते पाहून एकदम हर्षच झाला त्यांना.
दुखावलेले स्वाभिमान समाजात सहज
सामावले जातात ही त्यांनी
आधीच बांधलेली अटकळ होती.
-०-०-

हिंसेची गाणी

आता हिंसेची गाणीच आम्हाला
अधिकाधिक आवडत जातील.
अत्यंत तीव्र प्रतिक्रिया
जाग्या झालेल्या आम्हाला आवडतात.
आपण आहोत
हे तेव्हा प्रकर्षाने कळते.

आता आम्हाला
आमच्या प्रत्यक्ष असण्यापेक्षा
आमच्या असण्याची खात्रीच अधिकाधिक
पक्की करत राहण्याची गरज आहे.
-०-०-

काहीबाही

दु:खाचे कारण खरोखरच
आपल्याला माहीत आहे का ?
की नुसतेच आपले त्या त्या काळात
काहीबाही घडून जायचेच असते ?

समर्थनाची कुशाग्र हातोटी,
त्याचा झटकन प्रसार करण्याची शक्ती आणि
बसवलेला पगडा टिकवण्याची हुशारी
-- या मार्गानेही सुटतील आपले प्रश्न ?
-०-०-

झाड

मी झाडाकडे उध्दटपणे पाहिले
तर त्याची पाने मरगळून गेली.
झाडातला न्यूनगंड पाहून
त्याच्यावरचे पक्षी उडून गेले.

हे झाड काही माझा सूड
घेऊ शकणार नाही. हे नक्की.
-०-०-

बेभान

मी जवळजवळ बेभानच असतो --
स्वयंचलित. सतत.
-०-०-

अंतर

वर्कशॉपमधल्या इंजिनियरप्रमाणे
मी सुटे भाग कुशलतेने हाताळत गेलो...
ते सुटे भाग जिवंत असून मला धूर्त समजतात
हे लक्षात यायला वेळ लागला नाही ...

दुसरी माणसे आणि मी यांच्यांत कायमच
एक अंतर राहात गेले ... माझ्याबद्दल
कधीच कुणालाच खात्रीची जवळीक वाटली नाही ...
-०-०-

प्रयत्न

माणसे म्हणतात आता
मी त्यांना ओळखत नाही ...
... खरेही असेल !
कसलीच खात्री नाही आता ...
जणू काही माझा आत्महत्येचा प्रयत्न
फसल्यासारखेच वातावरण आहे ...
माझे शुध्दीवर येणे
हे प्रयत्न फसल्याचेच
लक्षण मानताहेत सगळे ...
-०-०-

उत्सव

त्यांना थकवा आला तेव्हा सध्या
हा एक उत्सव संपत आल्याचे
त्यांनी ओळखले.
अश्रूंनी भरभरून निरोप देणेघेणे झाले.

मी फक्त कोरड्या डोळयांनी निरोप घेतला
तेव्हा ते हळवे झालेले दिसले.
माझी इच्छा असूनही माझ्या डोळयांत
पाणी येत नाहीय, असे त्यांना वाटले की काय ?
-०-०-

तेव्हा वाटले

ते मनसोक्त आणि मी
ओशाळे हसत राहिलो.
शेवटी शेवटी तर लांब जातानाही
हसण्याचे आवाज येतच राहिले.
थकून गेलो.
ओशाळे हसण्याचीही शक्ती राहिली नाही.
तेव्हा वाटले क्षीणपणे -- उठावे
एकदाच आणि हसावे कंठरवाने कर्कश
संपूर्ण निर्लज्जपणे.
आणि अंग मुडपून
मी पडून राहिलो.
-०-०-

न्यायाधीश

जितका मी स्वत:ला महत्त्वाचा मानत राहीन

तितके घटनांचे महत्त्व वाढते राहील.

घटनांचे महत्त्व वाढण्याची शिक्षा

आपोआप --

माझा मीच न्यायाधीश !

-०-०-

पंजे

प्रत्येक क्षणावर उमटणारे माझे पंजे

काळाला काठिण्य देऊन नासवताहेत.

-०-०-

युग

देवाणघेवाण आणि □डजस्टमेंटस्
यांच्या जाणिवा हजार तऱ्हांनी
करून देणाऱ्या या युगात
कुठेही टोकाला जायचे नाही ही प्रतिज्ञा
करणे भागच आहे -- जिवंत राहण्यासाठी.

एक प्रकारचे दबलेले आणि दबा धरून
बसलेले वरवर निरुपद्रवी वातावरण.

गतिमान स्थैर्याचे हे छळवादी युग
माझे मला लखलाभ ...
-०-०-

तरीही

कुणाच्यातरी
भडक निनावी तक्रारींप्रमाणे मी
नसण्याचीच शक्यता जास्त आहे
असेही ठरेल. परंतु याच्याबद्दल
अशी अशी पत्रे आली होती हा
एक ठाम भूतकाळ तयार झालाच.

म्हणजे आता आपले आयुष्य
जगत जाण्याव्यतिरिक्तही भूतकाळ
तयार होण्याच्या अनेक शक्यता आहेत
याची जाणीव होत होतच आले लक्षात
-- हळूहळू मी असंख्य

भूतकाळांतून शाबूत राहिलेला
म्हणून ओळखला जाऊ लागेन.

तरीही
मी असा असा आहे
हे नाही म्हटले तरी तसे मी तरी अजून
खरेच धरून चाललो आहे ...
-०-०-

नियती

नियती म्हणजे काही ना काही
खरे धरून चालणाऱ्या मनस्थितीला
हमखास धक्के देणारी शक्ती...
-०-०-

विजयोत्सव

मी चांगला ठरतो की वाईट ठरतो
याकडे माझे लक्ष राहणे
अपरिहार्य आहे. मूर्खपणामुळे.
वाईट ठरल्यावर दु:खी होणेही.
मूर्ख दु:खी.

विदारक घटनांचे हे अनुभव
मला शहाणा करू शकले नाहीत
तर
माझ्या मूर्खपणाचा तो
अभिमानास्पद महान विजय ठरेल.

जितका मी अधिकाधिक दु:खी

तितका मी अधिकाधिक विजयी.

दु:खोत्सव उ विजयोत्सव !

-०-०-

स्वप्न

कसे केले म्हणजे काय होईल

याचे मला अंदाजच नसतात.

त्यामुळे ज्या त्या भूमिका या

तात्पुरत्या अपरिहार्यच धरून चालतो मी.

कोणतीही भूमिका एक अध्याहृत

संघर्ष घेऊनच येते. त्यामुळे

पूर्ण माणसाचे स्वप्न

कधी पडतच नाही मला.

-०-०-

पोकळी

सौंदर्य आणि दु:ख यांचा

हा मनोज्ञ संगम

एका कलात्मक रोगाचा उगम ठरला

तेव्हा कृतकृत्यतेचे पाणी

त्याच्या डोळयात चमकू लागले.

नंतर एका अचानक वेळी

विचारांची अगतिक शक्ती असह्य झाल्याने

त्याचा आत्महत्येने मृत्यू झाला.

पोकळी निर्माण झाली.

तिला नम्र सलाम झडले.

-o-o-

दु:खाची भाषा

दु:खाची भाषा जास्त खोल समजते
म्हणून मी त्या भाषेत बोलावे
ही अपेक्षा पाहून थक्क झालो.
मूक झालो.
मला अचानक महत्त्व आले.
भीतीचे सर्व प्रकार
भोवती भिरभिरू लागले.
कारण
माझी तर उलट
त्या भाषेतून सुटण्याची
धडपड चालू होती !

-o-o-

उजाड

आयुष्यातून सर्व गावे, वस्तू आणि शरीरे
उठून गेलेली. सर्वत्र वरवर निरुपद्रव.

मी उजाड झालो आहे.
म्हणून माझी भाषा उजाड.

-o-o-

ताबा

घटनांवर ताबा मिळवला गेल्याचे दिसते
वा वाटते
तेव्हा वस्तुत: किती गोष्टी
जमून आलेल्या असतात !
बाजू पक्की करणाऱ्या !
शेवटी घटनांचा इतिहास
म्हणजे तरी काय ?
संबंधरचनांची ती एका विशिष्ट प्रणालीची
एक विजयी समजूतच नसते काय ?
-०-०-

पाऊस

समाज हा एक विशिष्ट पाऊस असतो.
त्यातली प्रत्येक धार इतर धारांना
जोडलेली असते.

पावसाच्या धारा
पावसात भिजलेल्या नाहीत
हे कसे शक्य आहे ?
-०-०-

जपून

माणसांशी अत्यंत जपून वागताना
शब्द सुटे सुटे वाटत राहिले.
एका सलग भाषेचे भानच हळूहळू हरपत गेले.

स्वत:शीही स्वत:च्या भाषेत बोलणे अशक्य झाले.

इतके होऊनही मी
त्यांच्या भाषेत बोलतो आहे
असे त्यांना वाटत असल्याची
खात्री नाही ती नाहीच ...
-०-०-

वर्दळ

नाहीतरी ही मुलगी लाडाने वाया गेली असती क्ष्
आता ती तिरस्काराने वाया गेली इतकेच ।।
मुलुख एकाकी होता तरीही ।
भावनेच्या सातत्याने दरवळून गेला होता ।।
कोण कोण कशाकशाकडे दुर्लक्ष करत आहे ।
कायकाय महत्त्वाचे आहे ।।
माझ्याऐवजी दुसराच कुणी असता ।
तर दुसरेही काही घडू शकले असते ।।
अशा अशा परिस्थितीत असे असे घडल्यावर ।
नंतरची घटना अमुकच असेल असे काही नाही ।।
निर्भय बनण्याशिवाय मार्ग नाही ।
निर्भय बना आणि आमच्या बाजूला या ।।
स्मृतीत कोरलेले कित्येक प्रसंग ।
मेंदूतल्या अमुकअमुक प्रक्रियांमुळे ।।
-०-०-

लिंक

माझा चेहरा पाहूनच तो चपापला.

बहुतेक त्याला तो त्याचाच विस्मृत चेहरा वाटला.

काय झाले हे कळण्याची गरजच नव्हती.

माझ्या चेहऱ्याचा मला मुळीच अभिमान वाटत नव्हता

किंबहुना

मीच श्रेष्ठ असल्याप्रमाणे तो

त्याच्याकडे पाहू शकलो होतो.

अचानक सगळी

लिंकच निखळून गेली होती ...

-०-०-

खिसे

माझे खिसे तुम्हाला रिकामे सापडले.
स्वत:च्या भावना आणि जाणिवा
मला संशयास्पद मूल्ये दिसत होत्या
तर मी तुम्हाला लाच तरी काय देणार ?

तुम्हाला वाटले -- मी गेलो.
विजयोन्मादी गुर्मीत जल्लोष पावलात.

मला अधिकाराची गरज नाही.
मी कधीही येईन.

देणेघेणे, जाणेयेणे
खरे आणि अटळ ? कोण जाणे !
-०-०-

आपला

बेअब्रूचे सावट दाटून आले
संशयाचे भूत मानेवर बसले
भीतीची थरार रक्तात भरली
तेव्हा वस्तुत: मी
तुम्हाला आपला वाटलो असतो
पण मी निमूट राहिलो --

फक्त म्हणत राहिलो स्वत:शी
सध्या -- जखमी व्हावेच लागते
हेच कबूल करणे फायद्याचे आहे.

तर तुम्हाला वाटले, मी शांत झालो.

मित्रांनो, दुसऱ्यांना आपला
वाटू शकण्याच्या अवस्थेत
शांतता असू शकेल का ?

तुमचा आपला
नसण्याचे बिनमहत्त्व मला कळले
असा डांगोरा पिटण्याची
घाई करू नका.

बरेच काही
मला कळत नाही.
-०-०-

बरोबर आणि चूक

बरोबरपणाच्या शक्तीने
चूकपणाच्या कमकुवतपणाला तडा जाऊन
वेड लागणार
म्हणजे सहअस्तित्वामुळे
बरोबरपणाचाही पाया डळमळणार --
शिवाय एकमेकांबद्दलच्या
थोड्याफार आपुलकीतून
दुतर्फी भयग्रस्तता विस्तारत चालणार.

बरोबर असूनही भय बाळगावे लागते.
कमकुवतपणाला सहानुभूती मिळत नाही.
म्हणून खिन्नता विस्तारत चालणार.

बरोबर आणि चूक
या मर्यादित नगण्य क्षेत्रात
प्रचंड पसरलेले हिंसेचे साम्राज्य
समक्ष दिसले --

हा क्षण उडवाउडवीचा नसणार ...
-०-०-

आयुष्य गायब

मधेच कधीतरी जाग आली.
पहिल्याच नजरेत लक्षात आलं.
आयुष्य गायब.
उशालाच घेतलं होतं. नेहमीप्रमाणे.
भांबावलो.
मग भांबावणंही नाहीसं झालं.
बाहेर पडलो. खूप अंधार होता.
दिवे गेले होते.

तसा जरा उशीराच परतलो.
तोवर रस्ते प्रकाशले होते.
पडलो पण झोप आली नाही
एकटेपणामुळं हे घडत असेल का.
आलेल्या दिव्यांनी काहीच फरक पडला नव्हता.
संगमरवरी स्वच्छ रस्ता.
वर तारा. आणि त्यांवर हिवाळी आकाश.
आणि स्वच्छ ऊन.
असं दृश्य अंधारात पाहात रात्र गेली.

सकाळी काहीतरी कारण घडलं.

आणि शेजाऱ्याशी भांडण झालं.

पुन्हा.

तुम्ही स्वत:ला शहाणे समजता.

तुम्ही स्वार्थी आहात. नालायक आहात.

वेडे आहात. बदफैली आहात.

हे ऐकलं. समांतर काही ऐकवलं.

या प्रसंगानंतर मात्र आयुष्य

हाताशी आल्याचा भास झाला.

ऑफिसात गेलो.

काम केलं.

हळूहळू लक्षात आलं.

म्हणजे संध्याकाळी.

आयुष्य तसं होतंच. चालुच.

फक्त ते गायब

झाल्याची अवस्था त्यात ▯ड झाली होती.

आकडेमोड संपवून घरी परतलो.

हलकट माणूस. जाताजाता वाक्य आलं.

म्हणजे ठीक आहे.

झोपताना आणखी एक लक्षात आलं.

आता मधेच कधीतरी

जाग येण्याचा प्रश्नच नाही.

-०-०-

परंतु मी

विचाराने गुंतागुंत आणि गुंतागुंतीने विचार
असे दोन्ही अनेक दिशांनी वाढत आहेत
माझ्या पायांखालच्या वाळूत
एके काळच्या समुद्राचा नाद आहे
परंतु मी माझ्यात
अलगलेला. विचारमय.
-०-०-

धोका

खरे, आवश्यक, नैतिक आणि कायदेशीर
असे आमचे विचार
उठवतात तरंग, करतात अस्थिर
सर्व कागदाकपट्यांचे कपटहीन साम्राज्य.
आम्ही जागे नव्हतो म्हणून आमचे शत्रू
जिंकू शकले -- हे वाक्य □बॉर्ट करण्यासाठी
सारे जग कामाला लागते.
श्रमाचे पैसे घेणारे आम्ही
प्रामाणिक कामगार आमच्या अदृश्य
मालकांचे जागे राहण्याचे सर्व हुकूम
पाळत राहतो. आमचे अपेक्षित सर्व शत्रू
कदाचित कधीच आमच्याशी
शत्रुत्व करणार नाहीत या कल्पनेनेही
मूढ होऊन दचकतात
टेबले आणि खुर्च्या.
कॅलेंडरचे पान उलटते.
धोका असतोही आणि नसतोही.
-०-०-

स्थलकाल

प्रतिमामय अर्थांची सवय
होत होत शब्दांहूनही
गुंतागुंतीचे म्हणजेच अधिकाधिक
खोटे -- क्षुद्र होत जाते आयुष्य...
एकापाठोपाठ एक ओळींत
लयदार, तजेलदार ओवले गेलेले

अनुभवाचे रूप -- हे कोणत्या
मनाचे चित्र असते ? काय
सांगू पाहते हे मन ?

घ्या उमटवून माझा ठसा
व्हा गर्भवान वा गर्भवती
दोन मनांच्या रतिक्रीडेतून
उमलु देत अधिकाधिक नासक्या अवस्था.

असंख्य अवस्थांतरांचे अनुभव घेऊन
मन होते जून
संपूर्ण संघर्षमयताच स्थिर.

या मनाबद्दल इतर मनांत दाटतो
आदरभाव -- अन् स्थलकालाचे भान
चहूकडून घट्ट घट्ट होत
गोठून जाते. जड होते.
-०-०-

पुन्हा अशी वेळ आली

पुन्हा अशी वेळ आली
तुझा कण सापडेना
तडफडत मी गेलो
मरणाच्या दारी पुन्हा

मरणाचे दार छळ
भीती मनात गोठली
देह वाहतो वेदना

चुकचुकतात पाली

धीर मनाचा खचला
दीन झाले सारे नाद
शेवटच्या नजरेत
आला तुझा पडसाद

तूच साक्षात समोर
माझ्या अस्तित्वाचे मूळ
लगोलग नष्ट झाले
देह, नाद, पाली, छळ

तुझी अभंग पाऊले
आसमंत खुले खुले
आकाशाला दु:ख नाही
सावलीत ऊन डुले.
-०-०-

अमाप

करारे करारे
तुम्ही माझी हत्या
लावा मेणबत्त्या
प्रेतावर

दिवाळी सुखाची
शिजवा मिष्टान्ने
सारे गावगन्ने
मुक्त आता

माझा देव गेला
प्रेतासवे सती
माणसाच्या मती
सुसाटल्या

मतीनेच मेलो
अहो मायबाप
देवाशी अमाप
प्रतारलो.
-०-०-

कावकाव

हिंसेचा त्याग, त्यागाचा स्वीकार, स्वीकाराचे दान
या तत्त्वांवर झाड चालावे असे ठरते.
ते समृध्दीच्या दिशेने जात असतात.
मात करण्याची आपली शक्ती वाढत नाही हे
त्या कावळयांच्या काही गटांच्या लक्षात येते.
तेव्हा ते हुकूमशाही येत असल्याचा धोषा लावतात.
तेवढे ओरडण्याचे स्वातंत्र्य त्यांना द्यावेच लागते.
ते देणे हाही एक मात करण्याचा उदार मार्ग असतो.
सत्ताधाऱ्यांना लोकशाही टिकवायची असते.

काहीच कळत नसलेले आणि झुंजण्याची
शक्तीही नसलेले दोन्ही बाजूंचे इतर कावळे
लोकशाही लोकशाही
अशी कावकाव करत राहतात.
-०-०-

वचक

करपलेल्या उल्हसित चेहऱ्यांवरच्या घर्मबिंदूंनो
तुमच्या भोळया प्रेमाचा वचकच तुम्हाला तारू शकेल
-०-०-

बंदिस्त

माझे मित्र गुंगीत होते
अनुभवाच्या रेकॉर्डवर पिनेसारखे फिरत होते.
त्यांना भोवळ येत होती.
प्रेक्षकही तल्लीन झाले होते.
दिव्यांच्या अंधुक प्रकाशात
निरनिराळया वाद्यांसारखी
एक बंदिस्त प्रखरता होती.
-०-०-

म्हणजे

याचा अर्थ असा की मीही मांडत होतो
स्वत:ला लोकांसमोर काही तपशीलांसह
ज्यांच्या अर्थांवर माझा ताबा नाही.
संशयाचे पापपुण्य लोकांना,
मानापमानाचे मला. म्हणजे
नि:संशय मी संशयातीत नव्हतोच.
-०-०-

अनुभवाचे बोल

माझे अनुभवाचे बोल घ्या
तुमच्या अनुभवात जमा करा
बोलाल
जे आता ते तुमच्या अनुभवाचे बोल
जे मी करून घेणार
माझ्या अनुभवात जमा
... असे आपण शहाणे होत जाऊ ...
-०-०-

घटना

एकाच घटनेचे जर वेगवेगळे परिणाम
होत असतील तर वस्तुत:
ती एकच घटना नसतेच किंवा
घटना खरी असली तरी
परिणाम खोटेच असतात.
कुणाचेच मन कधीच ती घटना नसते
अर्थहीन.
-०-०-

पायाचे दगड

हजारो वर्षे नुसतेच सगळे पायाचे दगड ?
इमारत कुठे आहे ?
आपण इमारत बांधत आहोत का ?
-०-०-

अफरातफर

मन आणि कृती यांतले अंतर
ही सततचीच अफरातफर.

काही दोषी व्यक्ती दुसऱ्या काही दोषी व्यक्तींना
दोषी ठरवतात आणि
उरलेल्या सर्व दोषी व्यक्ती
' बरे झाले ' म्हणतात
-- हीही अफरातफरच.

-०-०-

बगळयांची माळ

निळया आभाळावर
गर्द निळया
राखट मेघांचे
पांढऱ्या छटांचे
खवलेखवले पडले होते.

अरुणोदयी
संथ हिरवी सृष्टी
उल्हसित पक्ष्यांना
हवेत सोडीत होती.

मुग्ध इमारती
खवल्यांच्या आभाळाखाली
अविचल उभ्या होत्या.

अनेकरंगी

थंड रस्ते

धुक्याखाली

पहुडले होते.

-- आणि

गवती पात्याच्या

हिरव्यागार टोकावर

एक पिवळे पाखरू

पुन:पुन्हा थांबत होते.

त्याच वेळी एक

बगळयांची माळ उडत गेली

खवल्यांखालुन

शुभ्र किरणांतून

संपूर्ण अस्तित्वाला

क्षणस्पर्श करून ...

-०-०-

सोप्पं

सगळी माणसं आपल्याच स्तराची असावी असं वाटतं.

काहीजण तशी ती आहेत असं वाटून घेतात.

काहीजण तशी ती नाहीत असं वाटून घेतात.

काहीजण चिडतात, काहीजण प्रेम करतात.

काहीजण काहीतरीच करतात. काही काहीच करत नाहीत.

तुलनात्मक स्पष्टीकरणांत मरून जातात; आयुष्यभरचे

विद्यार्थी म्हणून मिरवतात.

अशा जनांस्तव काय कुढावे

मोह कुणाचे का गुंफावे ?
असं म्हणून काहीजण वेगळेच राहतात.
म्हणजे आपण त्यांतले नाही हे वाटून घेणं सोपं.
एकूण -- सगळे सोप्पं आयुष्य जगतात.
-०-०-

शव

केशवाचे शव त्याच्यामधे सडत होते;
सडत कुढत धूर त्याचा अस्तित्वाला ग्रासत होता ;
उसवत टाके विखरत भान वावटळीत भिर्कत होता;
असेच, असेच.
केशवाच्या शवाने त्याचे शव वेशीवर टांगले;
केशवाचे शव कोसळून पडले.
त्याने वेस ओलांडली.
आणि दोन्ही शवांसकट वेस
नष्ट झाली.
-०-०-

नि:शब्द क्रीडा : नऊ कविता

एक

स्त्री आणि पुरुष या भेदामुळे
प्रतिक्षणी पडणाऱ्या कोट्यवधी ठिणग्या
रिसीव्ह करणारे यंत्र
सापडल्याचे कळताच आकाश लाल झाले
मानवी शरीरांच्या सर्वांत ज्वलंत
प्रक्रिया आवाक्यात आल्या होत्या

कुटुंब नियोजनासाठी याचा उपयोग करायचे ठरले
उलट प्रक्रियेच्या यंत्राने
मानवी मेंदूंना कृत्रिम ठिणग्या
पुरवण्यात येऊ लागल्या
सौंदर्य, आकर्षकता, आक्रमण इत्यादी गोष्टींचे
सहजीच उच्चाटन झाले.

सर्व मानवांना सदोदित ही ठिणगी
प्रदान करता आली तर संपूर्ण
मानवजात मुक्त होईल अशी कल्पना आली.
अंमलही झाला.
सर्व मादक द्रव्यांचे खप थांबले.

ठिणगी थांबताच आकाश निळे दिसते
असे म्हणणारा माणूस समजला जाऊ लागला
समाजशत्रू -- अन् त्याचे डोळे विकृत.
यंत्रातून होणाऱ्या उत्पादनात सामावले
गेले संपूर्ण आयुष्य
स्त्री--पुरुष झाले स्वतंत्र आणि मुक्त.
आधीच्या अनुभवातला विस्कळीतपणा गेल्याने
एकसंधता आली.
-०-०-

दोन

अनुभव प्रतिमा मांस लयकारी
हे सर्वच ओलांडून पाहावा लागतो कधी
हाडांच्या सांगाड्याला भरलेला मूलभूत ताप

मानसिक व्यग्रतेव्यतिरिक्त
अन् शब्दांतून जाणवणारही नाही कदाचित धुंद
अशी एक भेदक लय

तीच फक्त ओलांडू शकेल
आमचे ऐकीव आणि समक्ष ज्ञान
अन् आमच्या अनुभवांचे अवडंबरी माहात्म्य

हाडांचा सांगाडा असतो खडबडीत
त्याचे प्रश्न असतात त्याच्या इतकेच अंतिम
अन् मांस असते त्यांच्यापासून शतयोजने लांब.
-०-०-

तीन

अधाण आलेल्या समुद्राचे प्रतीक
घातक ठरते हे संशोधनांती सिध्द झाले.
विशिष्ट आशयासाठी तेच प्रतीक
अटळ असल्यास त्याचे सूचक म्हणून
काचेच्या बंद घराचे प्रतीक वापरण्याची मुभा
ठेवली गेली.
फक्त ते संगीतमिश्रित नसावे असे ठरले.
कलावंत संतापले.
समुद्राचे महत्त्व न जाणणारे शास्त्र
आम्हाला नको म्हणाले.
आम्ही काचेच्या बंद घरावर दगड मारू म्हणाले.
हेही घातकच ठरेल हे शास्त्रज्ञांनी सिध्द केले.
दगडाऐवजी ' दगड ' हा शब्द वापरावा

अशी सूचना आली.

आता कलावंतांना त्यांचे उधाणणारे स्फोट

आवरणे अशक्य झाले.

ही प्रचंड वस्तुस्थिती नाकारणे शास्त्रज्ञांनाही

अशक्य झाले.

सामंजस्याची शक्यता निर्माण झाली.

तेव्हा दोघांच्या मीलनाचे प्रतीक म्हणून

एक स्मारक उभारायचे ठरले.

स्मारक म्हणून प्रतिष्ठापिण्यासाठी कलावंतांनी

' अनुभव ' नामक एक अनाकलनीय मूर्ती बनवली.

आधीच्या सर्व गोष्टी रद्द केल्या गेल्या.

मोकळेपणा आणि स्वतंत्रपणा यांचा हा एक वेगळाच

अनुभव होता.

-०-०-

चार

उडाले एका स्फोटात

संपूर्ण मानवी इतिहास - परंपरा

स्फुरण पावत आलेल्या संस्कृतीचे घोडे

अन् दुःख आणि त्याग यांचे उदात्त पर्वत.

क्षणभर भीती वाटली.

भीतीने ठोकली बंडाची आरोळी.

या गोष्टींना कोणालाच हात लावता येणार नाही.

जिवापाड जपल्या आहेत त्या आरंभापासून.

हे बंडही जेव्हा नष्ट झाले त्याच स्फोटात

तेव्हा भीतीने टाकायचा ठरवले शेवटचा डाव.

संतापल्या असंख्य सुसंस्कृत मानवी टोळया --

आल्या फुसांडत शोधीत मुळातच अदृश्य त्यांचा बळी.

-०-०-

पाच

व्यस्तता, राजकारण, डोक्यातली साठेबाजी,
त्रस्तता, मार्गासाठी धडपडणारे मन, अन्
बजबजलेली गर्दी
यांत आमचे निर्माण, पालन, विनाश.
एखादा जरी क्षण असता चेहरा शांत
तर आम्हीही खपून गेलो असतो त्रिमूर्ती.
उपयुक्तता आणि रचनांचे गंडेदोरे
बांधून आम्ही बुध्दिमान
येतो सदा एकत्र एकेकटे.
आमची सारी यंत्रे धपापती मोठी --
आमच्याहून आमच्या
डोळयांवरची झोप खोटी खोटी खोटी --
प्रक्षोभातच आमच्या
सुटतात थोड्या गाठी.

-०-०-

सहा

स्वत:चे उष्टे खाणारी
आणि दुसऱ्यांना खाऊ घालणारी
माणसे खूप आहेत.
मनुष्यस्पर्शविरहित अन्न
निर्मिण्यासाठी शब्द झिजवायचे
ठरवले तेव्हा

मित्रांनी अज्ञानाची कीव केली.

मोर झाले तरी

त्यांचीच पिसे फुलविणार -- त्या

पिसांबाहेर कुठले आले आहेत डोळे

-- असे म्हणून मित्र हसले.

अभिव्यक्तीच्या स्वातंत्र्यासाठी

हजारो वर्षे धडपडणारी

मानवजात झाली उत्स्फूर्त प्रतिसाद.

एकमेकांत मिसळले जाणे

हेच जणू प्रेम होते --

आणि या प्रेमाचा सर्वच डोळयांतून

ओसंडणारा बहर

हीच जणू वर्षाऋतूची खूण होती.

प्रत्यक्षात पाऊल पडण्या न पडण्याच्या

स्वच्छ घटनेला जणू स्थानच नव्हते.

शब्द हे जणू फक्त ज्ञानाचेच माध्यम होते.

-०-०-

सात

उधारीमुळे समाजात न्यूनगंड आणि आधिक्यगंड

या विकृती फैलावतात

हे लक्षात येताच धुरीणांनी चंग बांधला.

उधारी हा हक्क असून -- असून न देणाऱ्याला

जबर शिक्षेची योजना करण्यात आली.

परंतु यामुळे धुरीणांत आधिक्यगंड

आणि जनतेत न्यूनगंड फैलावू लागला.

त्यामुळे हक्क आणि शिक्षा या गोष्टी

काढून स्वेच्छेचा प्रचार करायचे ठरले.

अर्थात यामुळे धुरीणांना टीकेला
तोंड द्यावे लागले. त्यांच्या धरसोड
धोरणाने जनतेची अपरिमित हानी
होते असा प्रचार सुरू झाला.
स्वेच्छेचा प्रचारही त्यापुढे फिका पडूं लागला.
यातून धुरीणत्व कुणाकडे असावे
हे एक नवेच पिल्लू निघाले आणि
ते वाढू लागले.
न्यूनगंड आणि आधिक्यगंड परवडला
पण हा आक्रमणगंड नको असे झाले.
सैन्याला तयार राहण्याचे आदेश गेले.
परदेशांच्या आक्रमणांचा धोका वाढू लागला.
अफवांवर विश्वास ठेवू नका असे सांगण्यात आले.
सर्वांच्याच प्रामाणिक प्रयत्नांतून समाजाची
एक नवीन घडी बसू लागली.
-०-०-

आठ

पाहिला आहे मी एक राजा
सोडून देणारा स्वेच्छेने राज्य
आधिपत्य आणि सर्व मरातब

तो जाताच
उजेडात आले आहे सत्य --
-- राजा होता अगदीच अनावश्यक
तकलुपी तात्कालिक आणि
खोटा
आणि भोगत होता तरीही विनाकारणच तो

राज्याच्या जबाबदाऱ्यांची बरीवाईट ओझी

तो गेल्यानंतरचे त्याचे राज्य
आता परस्पर जिवंत
आणि त्याच्याशी असंबंधित

आश्चर्य हे की हा ना खोट्याचा पराभव
ना सत्याचा विजय
-०-०-

नऊ

शब्दांना झाला जेव्हा
नि:शब्दतेचा स्पर्श
तेव्हा फुलले
कळयांचे हर्ष.
शब्द झाले गंधसुदर.
ओसरण्यातच बहरले अंबर.
शब्दक्रीडा झाल्या
नि:शब्दक्रीडा
मनाची सारी
टळली पीडा.
मन झाले श्वासोच्छवास
प्राण झाला निखळ सुवास.
शब्दांच्या रात्रीत
उगवले नि:शब्द
माझ्यातून झाले
शब्द स्तब्ध.
स्तब्ध कळया

अशा मोकळया

कौमार्य फेडून

सोनसळया

-०-०-

मोल

उचंबळून याव्यात अशा भावनांनी

कवटाळू शकलो नाही काहीच ...

मी जळून गेलो आहे की

सर्व दु:खांना सामोरा होण्यासाठी घाबरून

मी माझ्या सर्व प्रतिक्रियांना छाटूनच टाकले आहे...

-०-०-

वेग

वेगाला वेगळे
संपर्क लागत नाहीत

वेग हीच एक भाषा असते
लवचिक, धगधगती किंवा कशीही
जिचा डोळा ठरत नाही कुठेच

वेगच एकेक सार्थक
वेगांशी घर्षण्यातच जाग

भाषा नष्ट होण्याची भीतीच
वेग.
-०-०-

इतस्तत:

-- की गोंधळात सापडल्यावर इतस्तत:
पडलेल्या टरफलांसारखे प्रश्नच
प्रश्नांतून पळण्याचे मार्ग होतात ?
-०-०-

खूप

खूप गोंगाट ... खूप ...
झांजा वाजवीत मने उभी...
वातावरण भरलेले ... भारलेले ...
बेंबीच्या देठापासून मंत्रमुग्धता ...

झिंग ... अधीर ... बधीर... खूप ...

लघवी तुंबवून ...

-०-०-

बडे गुलाम अली खाँ

अस्तित्व भरून दऱ्या कडे

एक तपःपूत मवाळ ताटस्थ्य

एक दिलदार बेदरकार सादगी ...

असाध्य अरण्यातून

गहन पावले टाकीत फिरता नाद...

काळाहून प्राचीन

एक गंभीर प्रतिसाद ...

-०-०-

बालगंधर्व

एक नवनीत तेज :

पुंज तारकांचा

आकाशस्थ पती

एका अलगद दुनियेचा ...

-०-०-

अब्दुल करीम खाँ

तिरपी सरळ तिरपी

धार पावसाची

एका निराधार प्रेयसीची

समुद्राला हाक ...

डोळयांपुढील वेली बाजूला सारून

दृष्टीहूनही दूर पाहणारे डोळे

निश्चल ...

.-०-०-

ओंकारनाथ ठाकूर

मृत्यूला भिडलेलं एक अवाढव्य अस्तित्व

सहजीच वाहून नेणारा एक योगी

मधेच थांबायलाही न भिणारा

एक अनौपचारिक स्वयंसिध्द ...

खूप दूरवरून भरून

आलेला एक सांज मेघ

बरसता ... रानांवर ...

-०-०-

मर्त्य

शुभ्र मांजरी फुलार धाक

गुब हलकेसे भय

मौ वाटेवर हिरवळ दाट

उभव किनारी लय

मुजोर हेकट भरती भोर

लव थरे मनावर लाटा

लाल कोवळे नखाग्र भोळे

मर्त्य क्षणावर काटा !

-०-०-

ओल

माझ्या निष्पर्ण वृक्षात ही ओल संचरते
सबंध जग अप्रस्तुत होतं
एका घनगर्द भावनेत डोळे वाळतात
शरीरभर फुटलेलं स्पर्शाचं वारूळ
हिरव्या हिरव्या भरानं सरसरत राहतं ...
वाळूवर पडल्यासारखा तिच्या विश्वात
मी आकाशाकडे पाहात पडून राहतो ...
-०-०-

सफर

भाषा शिकताना विसरू नका
स्वत:ची पावलं आणि युध्दांचे धूर
येताजाताना मधूनमधून घ्या उकरून
तुम्हाला पडणाऱ्या प्रश्नांची अस्तित्वं

यापलीकडं काय करणार ?
कळूनसुध्दा अस्तित्वाच्या मर्यादा
जगायचंच आहे ना
अंधाराला सरावत ?

म्हणून फक्त शेकून घ्या इंद्रियं
बांधा काठीला सोनं आणि
त्वरेनं निघा सफरीवर
स्वत:च्या स्वत:तून आणि स्वत:कडे ...
-०-०-

जुने

आला गेला दिन । प्रसंगांचे रण ।
विचारांचे घण । तसे जुने ।।
आधाराला शीण । उधारीला जन ।
उपाशाचे मन । नेहमीचे ।।
इच्छेला सोपान । देवाला ही आण ।
असो द्यावी शान । मानेला या ।।
युगानुयुगे मी । चालतोच आहे ।
सावरीत की हे । प्रेत जुने ।।

-०-०-

संध्याकाळ

संध्याकाळ.
जाड बुंध्याच्या धुकट झाडाची
कुबट काळया जमिनीवर सावली
पडलेली.
जवळच त्याच ओलीत एका
मांजराचं आजारी मुटकुळं
झडलेलं.
मन दाट तवंगासारखं
डोळयांतल्या.
जातायेता आठवणाऱ्या कातरवेळा --
बुंध्याच्या आजारी सुरकुत्यांवर
वरवर आणि खोल.

-०-०-

पडद्यावर

अंधाराचा पडदा
त्यावर हलक्याशा सावल्या
परावर्तन चमक एक क्षेप
हळूहळू फेडत जातात
विस्फारत अंतर्भाग
गर बिया समूह
समुद्र
उसळतात उत्तुंग लाटांचे
दिवाभीत आवाज
वाजत गाजत त्यांचे सत्य
मुसमुसते संस्कार
उसळतात
पडद्यावर अननुभवी
पडत्या पांढऱ्याफेक
-०-०-

पक्षी

छातीत एक सुरळीत कोठार
तरळत येतो अंधारातून
कुठूनतरी एक भयाण पक्षी

फुटते कोठार
एक दाणा घेऊन जातो
पुन्हा एक धडक
एक दाणा घेऊन जातो
विखुरते कोठार

जिवंत देह असहाय

... एकेक दाणा
घेऊन जातो
मोहर सावकाश झडत जातो
एकेक टाका सुटत जातो
मरणाकडे झुकत जातो

पक्षी -- अंधाराचाच एक आकार
मऊ स्पंदनावर संथ वेगळाच
रोवणारा तटस्थ पाय ...

-०-०-

एकाच वेळी

प्रेम आणि भय
एकाच वेळी -- कवितेबद्दल
कारण ती आहे
एक स्पष्ट कळणारं गूढ ...

-०-०-

अश्रू

मी एकटा आहे
असं जेव्हा मला दिसतं
तेव्हा सगळी दुकटी माणसं
माझ्यातून निघून गेलेली असतात
मी एका पोकळीतल्या पाकोळीसारखा
अंधपणे भिरभिरू लागतो

आणि गेलेल्यांची माया
माझ्या चेहऱ्यावर उतरते
माझ्या भीतीत मिसळत

क्रिया शुध्द राहाव्या
दुखणी नाहीशी व्हावी
असा मी प्रयत्नशील असूनही
सारे तसेच राहते कारण
माझा एकटेपणा
मला दुकटं होऊ देत नाही
-- मला मीच राहावं लागतं

जेव्हा मला माझा दुबळेपणा जाणवतो
तेव्हा मी होतो एक अटळ संघर्ष
मग होतो एक अश्रू
गोठून शून्य झालेला

मला शांतता हवी आहे ...
असं म्हणण्याइतपतच
असतो मी जिवंत ...
-०-०-

मोड

अंजारीत हसलो
गोंजारीत फसलो
तरी चालण्यासारखं आहे

मी म्हणजे फक्त मोडकळीला येण्यासाठीच

जन्माला आलोय की काय

मोडीतलं सामान घेणारा बिडी पीत

बसला होता तारवट

म्हटलं

जा घेऊन मलाच

त्याच्या तोडातला सगळा धूर

भपकन् माझ्या तोंडावर आला -

ठसका लागून हसत राहिला तो

डोळयांतून पाणी येईपर्यंत

मी खोकत गुदमरून गेलो

मलाही तांबडे ठणठणीत डोळे हवे होते ...

-०-०-

बारीक

पानं, रुपेरी चंद्र, स्वच्छ अंधार

मी हिरवा, मी रुपेरी, मी लाल

माझ्या जखमेवरचा डिंक वितळतोय

छपरांवरुन, वृक्षांतून, बोळांतून

फटीफटीतून वाहतोय मी

मऊ आभाळात ... गोठून

काळं पडायचं नाहीय मला ...

डिंकाजवळ एक बारीक फुलपाखरू

आठवणीगत बसलंय ...

-०-०-

नर्तकी

नसलेले अवयवही असल्यासारखे नर्तन. पाय गेला
तासून वा तुटला हात -- नर्तन सतत बेहोष.
जिवणीतलं स्मित तसंच अस्फुट. उभार नितंब
तसेच मग्न. अलंकृत न्यास तसाच -- तसेच
अविचल चैतन्य. सबोल बांधा. सखोल नजर.
पत्थर केवळ संपूर्णच. निंच नर्तकी
लवती कटी. नसून असणे असे समोर.
असून नसणे असला मोर. घन घनघोर.
हिंस्त्र कठोर. ना स्थळ ना काळ.
निंच नर्तकी सर्व स-काळ.
-०-०-

कायद्याचे राज्य

विद्युतवेगाने घटना घडल्या आणि
राज्य बदलले. ‘ कायद्याचे राज्य आले ‘
-- घोषणा झाली --
‘ कायद्याचे राज्य आले ! ‘
रस्त्यांवरुन धावपळ झाली.
माणसांची गर्दी इकडे होत राहिली,
तिकडे होत राहिली.
‘ कायद्याचे राज्य आले ! ‘

घरे, ऑफिसेस, दुकाने उघडली.
नव्या दिवसाचे ऊन स्वच्छ वाटले.
वडाच्या पारंब्याही वेगळयाच दिसू लागल्या.
एका अंधाऱ्या खोलीत एकाकी बसलेल्या

एका माणसालाही जाणवले,

‘ बहुतेक, कायद्याचे राज्य आले ! ‘

नंतर कुणीतरी कायदा कसा असावा
असा एक भुक्कड विषय चर्चेला काढला.
तेव्हा कुठे गर्दी पांगली.
यातून वाद निर्माण झाले तर त्या वेळी
यालात्याला आपण पाठिंबा देऊ
असे ठरवून मंडळी उद्योगाला गेली.
त्या चर्चेच्या वादातून कायदा आणि सुव्यवस्था
मोडली जाऊ नये याची दक्षताही
घेतली जाणे आवश्यक होते.
कारण आता कायद्याचे राज्य आलेले होते ...

-०-०-

दंगली

दंगली चिघळल्या.
मार्गाची निवड अशक्य झाली.
निवड लांबणीवर टाकणेही धोक्याचे झाले.

प्रत्येक चौकात पहारे बसवले.
सर्व पथके तयार ठेवली.
दारूगोळयाचा जय्यत साठा आणला.

आता स्वतंत्रपणे विचारविमर्ष करून
सर्वानुमते निर्णय घेण्याचे ठरले.

बाहेर -- विचारापेक्षा प्राणांची बाजी

लावण्याची प्रखर तत्त्वनिष्ठ परिस्थिती होती.
त्यामुळे विचाराने निर्णय घेणे अशक्यच होते.

परिस्थिती बदलेपर्यंत विचारविमर्ष
करत राहण्याचे ठरले.
निर्णय नाही तर नाही. निदान
विचारस्वातंत्र्य आणि व्यक्तिप्रतिष्ठा
तरी प्रस्थापित करत राहावे
असे ठरले.

दंगलखोरांना
हे काही नवीन नव्हते.
-०-०-

ही फक्त

ही फक्त एक नवी नव
लाई आणखी केव्हाही कशीही

जागा -- वास दरवळ वणवण
ऊन सुखकारक सायकलींची चाकं
असंख्य फिरत्यांतून पार दूर
लहान खोली -- कॉट कोइन्सिडन्स
हवी होय ती ना ही --
आहे पाणीही प्रचंड मैदान वाह
अंधार रस्ता डोंगर ढीग
शहर दूर टिम् टिम् टिम्
मार्ग छोटे देव स्टॉप माती नाद
वाहनी निरर्थ स्थान माणूस बैठी

बैठक मोजक जवळ परत डॉक्टर जय

देखो यहॉसे बंबईका कारवाँ

बंदरगाह पांढरं बटण दिवा गार

वा अशा उतार पाय

ऱ्या फिरत टिम् टिम्

सतार झणत् कार वसाहत जुने सूर

ज्यांची सरती याद अशी माणसं

नवर लेली नशी नलाई

अशी भुलाई कशी नवेली

अशी वाकती ही तर माया

दोन दिसांची सरती काया

या मोहरत्या जगात हलते पान समोर

होऊन काळ ...

-०-०-

नैतिक

अ म्हणाला बला मी नैतिक, तू नैतिक --

आपण दोघे मिळून नैतिक.

साधे राहू, गरीब राहू,

घाम गाळण्याचे गीत गाऊ.

मतभेद हुशार थोडे थोडे

बाळगत राहू भाऊ भाऊ.

शबनम पिशवी, पांढरे केस,

कष्टाचे शरीर (पण उर्मट फेस),

साधाच आपला मळकट ड्रेस.

इतरांनाही शक्यतो सामावून घेऊ.

जात नको, धर्म नको,

कर्मकांड तर नकोच नको.
घामाचे गोडवे गात फिरू,
साधे राहू, गरीबांचे वाली
आपणच होऊ ... विचारसरणी घट्ट ठेवू...

नैतिक म्हणजे नैतिक विचार --
विज्ञानसंमत आणि गरीबवादी.
तसाच असावा आपला आचार --
प्रामाणिक आणि इहवादी.
सत्ता नको, संपत्ती नको --
काबाडकष्ट करत राहू --
शारीरिक, मानसिक --
नैतिक राहू ...

गोड बोलण्याचा त्रास नको,
वाटाघाटी नकोत, वाद नको,
कलेतसुध्दा ' डोक्याला ताप नको ' !
बौद्धिक राहू.
थोडे काम, विनोदी करमणूक,
थोडी तत्त्वज्ञानाची हळवी डूब
(थंडीत जशी असते
शेकोटीला ऊब) .
तत्त्वज्ञान म्हणजे जुन्याचा --
विशेषत: नैतिकतेचा -- गौरव हो !
नैतिक राहू ...
(हेच तर इथले पिढ्या घडवणारे,
काही तर तुरुंगाची तयारी ठेवणारे --
तत्त्वाच्या अभिनिवेशासाठी
प्राण कुर्बान करणारे,

आदर्शांना उंच धरणारे,
आपली अलगता पक्की करणारे ...)

मोठमोठ्या योजना, निर्णयांचे धोके,
आवाका आणि अंमलबजावणी --
ही तर सर्व स्वार्थी, दुष्ट,
पिळवणूक करणाऱ्यांची करणी.
उन्हात राबत कष्ट करणारे श्रेष्ठ --
एसीत बसून काम करणारे दुष्ट.
(बाळकडू कडू असले तरी हेच इष्ट !)
-- दुसरे गुंड, दुसरे आक्रमक --
आपण राहू पापभीरू, जपणारे बाणे,
साधेभोळे (पण वैचारिक मग्रूर --)
अपयशाने काहीसे उदासवाणे --
तरीही आहे एका आवाजात गाणे...

भूमिका म्हणजे पुरोगामी हो !
तिचा आग्रह आणि विचारस्वातंत्र्य,
कलेसाठी अभिव्यक्तीस्वातंत्र्य --
आग्रह धरावा, जोपासावा, घ्यावा
गरीबांचा कैवार, दुर्लक्षावे
जगण्यातले अंतर्विरोध,
सुखदु:खांच्या अतर्क्य रचना,
गुंतागुंत, हपापलेपण --
(आणि हो, न-कळणेपण --)
म्हणावे जोरात -- भूमिका घ्या,
बाजू घ्या, बोला, भांडा,
विरोध करा, विद्रोही व्हा --
बांधिलकी हवी -- सुधारकपणा हवा,

माती हवी इथली --
(यांशिवाय मूल्ये असतात तरी कुठली ?
-- हे सगळे असूनही कला इथली
’ बरे ’- ’ ठीक ’ च्या मर्यादेतच का कुथली ?)
(भूमिका -- जगण्यातला एक छोटा ठाव
-- हे विसरण्यातच तर
दहशतवादाचा शिरकाव ...
भूमिका धारण करणारे मनच असते
अंतर्विरोधात तडफडते --
कसे असेल ते समता -- शांततेचे भोक्ते ?)

अ म्हणाला आत्मपरीक्षण करत थोडे जागू.
ब म्हणला नंतर लगेच सवयीचा त्याग भोगू.
हिंसेला म्हणू आपध्दर्म,
लहानसहान सोडाच -- मोठमोठ्याही
तडजोडींना म्हणू हितैषी कर्म.
(वर्मांवर दुसऱ्यांच्या ठेवत बोटे
प्रामाणिकपणे दमू नि भागू.)

(विचारसरणी सगळया बोंबलल्या तरीही
विचारसरणीच बोंबलत राहू ...
तीच री ओढत राहू ...)

रोजीरोटीचे प्रश्न, सामाजिक न्याय --
यांशिवाय किंवा यांचे मूळही नये पाहू --
एकेक प्रश्न स्वतंत्रपणे
पिसत पिसत पिसत राहू ...

समाजकार्य करणारेच फक्त निस्पृह,

त्यागी, सत्यवादी, ध्येयनिष्ठ आणि मोठे --
बाकी सगळे स्वार्थाने बरबटलेले छोटे --
त्यांच्यामुळेच जग इतके खोटे खोटे खोटे ...

(कशी होणार मुले कर्तृत्ववान --
कशी होणार कला परिपक्व --
बाळबोध तत्त्वशीलपणातच जेव्हा
संपतेय आपले सगळे सत्त्व ?)

ब म्हणाला खरे तर
जगणेच मला काही समजत नाही --
अ म्हणाला बावळटपणात
जन्म गेला -- हरकत नाही --
-- यालाच आता शहाणपणा
म्हणत राहू ... नैतिक राहू ...
नैतिक राहण्यातच नैतिकता असते
म्हणून फक्त नैतिकच राहू ...
नैतिक राहू... नैतिक राहू...

-- (०९ मे २००३)

-०-०-

विद्वत्तेच्या कविता

काल मी एक विषय

बराच जाणत होतो --

त्याचे आता काय ?

सगळे सतत डोक्यात

बाळगत फिरू ?

एका निमित्ताने बोललो होतो

त्याचे आता काय ?

-०-०-

एवढे तर आम्हालाही

माहिती आहे म्हणाले

बरे, काय झाले त्या

माहितीमुळे ?

तर उलट मलाच म्हणाले,

गोंधळाची संगती लावून दाखवा !

-०-०-

मीही मते मांडतो, बरे का,

इतर मते काटण्यासाठी

मला माझ्याही मतांत

इंटरेस्ट नसते

अवाच्या सवा चिंतन करण्यापेक्षा
गोंधळात पाडणे जास्त सर्जक

माझ्या मतांसाठी मरायला
मी काय वेडा आहे ? !

-०-०-

चित्रांची भाषा विसर
प्रश्नांसमोर ये

कुणी पुराणातल्या वा ऐतिहासिक
पळवाटा वापरल्या --
तू तर जिवंत वर्तमान रे, बाबा !
समोरचे जिवंत दुःख वापर !

तीच पळवाट कर !

-०-०-

मार्क्सिझम समजला की
कम्युनिझम आपोआप समजेल --
पुढे वर्षभर इतर इझम्सही बघू

धर्मांचा तौलनिक अभ्यास,
थोडेफार आधुनिक सायन्स,
भारतातल्या कादंबऱ्या

हेही विषय मनात आहेत ...
उद्यापासून ...
-०-०-

इतके कायदे
इतके विचार

इतकी चिकित्सा
का लागते ?

मानवी डावपेचांमुळे
अभ्यासाला खूप वाव मिळतो

काहींना सत्ताही
मिळते ते वेगळेच ...
-०-०-

काहीच पूर्णपणे
कळू शकत नाही
उदाहरणार्थ हिंदुत्ववाद

कमी अपूर्ण आणि जास्त अपूर्ण

एवढाच फरक

मग लगेचच

बोलत का सुटू नये ?

मुळात हे सगळेच अनावश्यक आहे

हे समजत असल्यावर ?

-०-०-

हजारो पुस्तके

बाप रे !

यातले काय काय

न वाचून चालेल ?

बाप रे !

जवळ जवळ सगळेच !

शास्त्र हा काही आपला

प्रांत नाही ! म्हणून तेही ! न !

-०-०-

आपणच आपल्यावरच्याच

नियंत्रणांसाठी

खूप विचार करतो

त्यामुळे अर्थातच

काहींना

विद्वान होता येते !

-०-०-

त्यांचा अहंगंड

माझा न्यूनगंड

एवढाच फरक होता

विद्वत्तेच्या क्षेत्रातच फक्त

मोकळया वेळात

ते विसरून

मी खूप कृतिशील

असायचो

याची कुठेच बातमी नसायची

-०-०-

ते सारखे मला

कुस्तीला

त्यांच्या आखाड्यावर बोलवायचे

आखाडा आणि उकिरडा

हे दोन शब्द

एकमेकांवर आपटत राहायचे

मी जायचोच नाही

याला ते माझी हार समजायचे !

-०-०-

काहींना वाटायचे
मी पंडितबिंडित आहे

उगीचच मी कुणाचे
भ्रम तोडतबिडत नाही

उलट काहींचे भ्रम
टिकवण्यासाठीच मी राबायचो

कंटाळाबिंटाळा यायचा !
त्रागाबिगाही व्हायचा !

तरीही, मुळात शांत वाटायचे !
याला ते आत्मविश्वास समजायचे !
-०-०-

याने बेकारी प्रचंड वाढेल

वेडे !

उलट अत्यंत कमी होईल !

इतकी वर्षे अभ्यास करून

दोघांचे निष्कर्ष इतके विरुध्द !

बरे झाले !

आपला वेळ वाचला !

त्या वेळाचे आपण काय केले

याला काय महत्त्व आहे ? !

-०-०--

दोर बांधलेला दगड

दातांनी उचलणे

तशी विद्वत्ता

मेंदूने उचलणे

नव्वद टक्के अभ्यास

माणसे एकमेकांशी

हलकटपणाच करणार

यावर आधारलेला

(आणि हाच सारांशही असलेला.)

मेंदूने, मेंदूसाठी, मेंदूमुळे

आणि मेंदूतच ...

-०-०-

खरे बोला, चोरी करू नका
हे मला माहीत होते
बालपणापासून --
पुढे लक्षात आले --
एका प्रश्नाला शंभर बाजू,
माझ्या कृतीच्या परिणामांच्या शंभर शक्यता
शिवाय साध्याबाबत गोंधळ...

त्या बाळबोध नैतिकतेशी
फारकत घेतल्याशिवाय
आता जगणेच शक्य नव्हते !
खूप अभ्यास करत
मला दांभिकतेत मरायचे नव्हते !
-०-०-

धर्म, विचारसरणी, इत्यादी
फरक असूनही
माणसे
जुगारी, व्यसनी, ढोंगी, खुनी
सगळीकडेच होती

असे उघड करताच
सगळे सोवळे खवळले

मला काय फरक पडतो ?
मी सोवळाही नाही, ओवळाही नाही,
विचारवंत तर नाहीच नाही ...
-०-०-

अनुभवच नाही आला
विचार हे साधन
अपुरे पडायचा

हे ऐकून मी
सर्दच झालो

हजारो विचारांतून
एक सूत्र !
जादूगारच ते ! अप्पलपोटे !
-०-०-

आपण आपल्याच
विचारसरणीच्या
विरुध्द वागलो
हे नंतर कळायचा त्रास
मी टाळतो

मी आधीच
काळजी घेतो
विचारसरणीहीन राहून !
-०-०-

जगातले सगळे
महत्त्वाचे उद्‍गार
वगळणारे विद्वान

त्यांनाच वगळल्याने
मला ओझेच नाही !

ते फक्त वैचारिक !

-०-०-

बुध्दीने उडवलेल्या ठिकऱ्यांतून

निवड करणे

हा एकच पर्याय

समजणारे भुक्कड टीकाकार

माझ्या भाषेतली संस्कृती

पोरकट आणि करंटी करताना

दिसतात

मी जाहीर विरोध करतो

कुणाचेही लक्ष नसले तरी ।

-०-०-

कहर झाला

प्रकाश, संगीत, ओरडा,

गर्दी आणि

आकर्षक वस्तू यांचा

किती ? काय ?

मन मर्यादित

वस्तू अमर्याद !

यांच्या टक्करीत

माजत चाललेला

एकाकीपणा

भौतिक !

आणि या सगळयावर खूप

चिकित्सक विचार

-०-०-

आता पुस्तके

व्याख्याने, शिबिरे

टाळूनच

काय ते व्हायला हवे !

असा क्षण हवा

जो

उलथवेल

आत्महत्या

वेळ कमी आहे !

-०-०-

अनेक मार्गांनी जाणारे

विचार असल्यावर

त्यांचे फायदेतोटे न अनुभवता

विश्वासावर निर्णय घेणे

मला अंधश्रध्दा वाटते ...

प्रत्येक वेळी

अनुभव तरी किती, कसा घेणार ?

म्हणूनच मला
गप्प बसण्यात मजा येते ...
-०-०-

गंमत सोडा
पण खरे असे
काहीच नाही ?

सांगणारे तर
खूप आहेत विद्वान
जुने, जाणते

ते तरी फाटलेले,
दुःखी
नसायला हवे होते ...
-०-०-

सुमारे तीस वर्षांपूर्वीच
जे विद्वान होते
त्यांची आज पुन्हा भेट झाली

आता विद्वत्तेवरून त्यांचे
हात सटकत होते
अभ्यासाचे क्षेत्रही बदलले होते

कशाचेही समर्थन होऊ शकते
या साध्या सत्यात गोठून
नंतर त्याची विरळ माती होणे ...

याला गोंधळ म्हणावे

की

शांतता आणि समाधान ?

-०-०-

पुस्तकांची व्यवस्था लावणे

आणि विल्हेवाट लावणे

आता आवश्यक होते

नाहीतर यांतली काही

महत्त्वाची दुर्मीळ पुस्तके

व्हाया रद्दी पुढे कधीतरी

कुणाला तरी सापडतील आणि

तो जाहीर करेल ...

अमुक यांची पुस्तके रद्दीत ...

... वयामुळे कंटाळाही येतोय ...

-०-०-

पाण्यात भिजलेली
हजारो पुस्तके
कष्टपूर्वक वाळवली
बरीचशी वाचली
म्हणजे बचावली

याच पुस्तकांना
वाचण्याच्या निमित्तानेही
पूर्वी
माणसांचे स्पर्श होत असत...
ती माणसे आधी गेली मातीत ! ...
-०-०-

वैचारिक
पुस्तकांतून समजलेले
मेंदूत जाणे
मग त्या पुस्तकांची माती होणे

मग त्या मेंदूची माती होणे
त्या आधी जगण्याची
पध्दत थोडी बदलुन ...

मग त्या पध्दतीचीही
माती होणे, बरेच जाळले जाणे --
माणूस प्रगतिशील असल्याशिवाय ? ।
-०-०-

कळकट घरात
एवढी वर्षे राहिल्यावर आता

स्वच्छता सहन होत नाही

भाषा, पुस्तके, विचार
बंद करा बघू -- काय
महत्त्वाचे ते ओळखताच येत नाहीय

भाषाही कितीशी लागेल ?
फार सूक्ष्म, गुंतागुंतीचे असे काहीही
व्यक्त व्हायलाच हवेय ?
-०-०-

कुठलीही चाके
उलटीसुलटी फिरवायचा
प्रश्नच नाही

साधेपणा लागेल,
आवश्यक तेवढेच
विचार लागतील

कोण मेले, कुणाच्या
बातम्या आल्या -- हे तर
फारच ठिसूळ ...
-०-०-

सगळयांनी
मुद्याचे बोलणे
म्हणजे चांगले संभाषण

कसे घडावे ?

काहींचे वय हाताबाहेर
काहींचे विचार

अदमासे, अपुऱ्याबरोबरच
अभावावरही
रेटता येतेच ...
-०-०-

अभ्यासतानाचा सूक्ष्मपणा
तसाच स्मृतीत
कसा राहणार ?

ठसे आहेत, त्यावर बोलु,
कुणी आव्हान दिले
तर पाहू

आव्हाने, भांडणे, वाद
यांचाही काळ
संपलेलाच दिसतोय ...
-०-०-

पैसे न मिळवणारे
अप्रस्तुत विद्वान
चूल पेटण्यासाठी
उपकाराची वाट पाहतात

घरचे लोक मळके
जशा भिंती, चादरी, कपडे
विद्वत्तेचे मोल

मूकपणे सहत राहतात...

-०-०-

मूळ संस्कृत शाकुंतल
समजून घेतलेला माणूस
इथे एकलकोंडा
वेड्यासारखा फिरतो

संस्कृत व्याकरण, शांकरभाष्य
आणखी काय काय उल्लेखत
पिझ्झा खात खात
लोक त्याच्याबद्दल बोलतात ...

-०-०-

भाषा टिकावी म्हणून
आटापिटा कोण करणार ?
आयुष्य संपत चाललेली वस्तू
ठिसूळ, विरळ होत जाणारच ...

भौतिक ऐश्वर्यापुढे
भाषिक ऐश्वर्य
भिकारीच म्हणायचे --
भाकडही ! ...

-०-०-

तणावमुक्तीसाठी योग,
झोपेसाठी कविता,
कोठा साफ होण्यासाठी
कथा, कादंबऱ्या

असे मांडता आले पाहिजे --
जगण्यासाठी नशा,
विचारासाठी भावना आणि
मेंदूसाठी न्न्न् !
-०-०-

दुसऱ्याचे ऐकणे
जमेनासे होणे,
बोलण्यापूर्वी
असंख्य गोष्टी डोक्यात येणे --
नेमकेपणा, साधेपणा नष्ट होणे --
एवढे झाले म्हणजे
आपण विद्वान झालो आहोत
हे ओळखावे.

संबंधित सगळे विचार
एका क्षणात एकत्र न येणे !
-०-०-

डोळे अधू झालेयत
वाचवत नाहीय
या दु:खात
पूर्वी वाचलेलेही
नष्ट होतेय

किती नगण्य
एकूण जगातल्या
उपलब्ध मजकूरातले

आपले वाचन ! तेही
वगळून चालणार नाही ?
-०-०-

वर्तमानपत्रे अजूनही
अमाप वाचतो
त्यातले काही काही
संभाषणात आणतो

काहींना माझे त्यामुळे
महत्त्व वाटते
तेही त्यातले काही काही
इथेतिथे वापरतात

गेली पन्नास वर्षे
हा रिचनेस चालु आहे !
मला मात्र सेन्स येतोय
दारिद्र्याचा !
-०-०-

मला काहीच माहीत नसते
अलीकडे हे पाहून
फक्त जुजबी राहिलेत
एकूणच संबंध

याला इंटरेस्टच नाही
कशात तर मग हा
लहान मूलच
म्हणायला हवा

खूप माहिती हाताळणारे

यशस्वी लोक

खूप गडबडीत असतात ...

मी फक्त हसतो ...

-०-०-

चं.प्र.देशपांडे,

३, स्नेहदीप अपा.,

चिंतामणीनगर, सहकारनगर नं. २,

पुणे - ४११००९

फोन -- २४२२७८४७.

२४२२७८४८.

मो. ९३७१००५७७३.

--- ००० ---

धर्म, मेंदू, कला आणि मी...

धर्माबाबत...

लक्ष ठेवले --
काय घडते शरीरात
अवतरताना अमर्यादता --

खालचा मेंदू
ताणमुक्त होताना दिसला

-- सर्व धर्मांनी सांगितलेले
एका शारीरिक सत्यात उघड --

खालचा मेंदू मुक्त होण्यातच
व्द्वंव्द नष्ट. दु:ख नष्ट.
-०-०-

एका शारीरिक चुकीमुळे
हजारो मानसिक प्रश्न
जे धर्मांनी हाताळले

इतक्या विचारांची
मेहनत नकोच -- रहस्य तर
हे एकच समोरच आहे --
--०-०-

खालचा मेंदू -- माकडहाडापर्यंत --
स्वत:ला अलग करून

वरच्या मेंदूला कंट्रोल करण्याचे

प्रयत्न करतो तेव्हा होतो ताणमय

-- ऐच्छिकता प्रवेशते सर्व कृतींत --

दोन्ही मेंदूंमधला ताण

सतत प्रयत्नमय

-- हीच होते एक मर्यादित वस्तुस्थिती

-- हाच अहंकार --

ज्याच्यामुळे विभाजन --

मी-इतर -- जे मन

अन् प्रचंड महत्त्वाचे विशेष --

खालचा मेंदू स्वत:

स्वत:च्या ऐच्छिक क्रियेच्या क्षेत्रात !

स्वत:च्या इच्छेने

तो थांबवू शकतो

त्याची ताबायंत्रणा !

सर्व विभाजन एकात्म होते

मस्तकोच्च बिंदूतून

फुटून... पूर्ण ...बाहेर...

लोपवत 'आत-बाहेर'...

आता एकात्मता !

ताण नाही, व्दंव्द नाही !

अविभाज्यता -- नसणेपणाची --

सर्वव्यापी -- जिवंत --

अमर्याद --

अन् रोमांच --

हीच ती धर्मघटना
जी घडण्याचा मार्ग
माझ्यातच -- समोर --
-०-०-

धर्म हा इतकाच आहे
एक शारीरिक बदल
हे लक्षात येताना
आधी, आगे, मागे, पुढे
घेतलेले काही
स्नॅप्स ...
-०-०-

मेंदूबाबत...

मनच दु:ख
मनच दडपणं
मनाच्या सर्व कृती अर्धवट
मनामुळेच इच्छा, वासना, हाव,
भीती...

असे जर आहे तर
मनाच्या गोंधळाची
एवढी सविस्तर चर्चा कशाला ?
मनच फक्त माहीत आहे म्हणून ?
-०-०-

मस्तकाच्या उच्च बिंदूतून
फुटून बाहेर

ताबाहीन जाणीव

किंवा

समोर सतत टाकत

टाकत शरीरमन

ही जाणीव

जाणीव ही वर

किंवा मागे असते

(अन् सर्वत्र)

शरीरमनाला मागे ठेवून

पुढे वावरणारी जाणीव

असते अलगता ...

मनाच्या ताब्यातील

जायबंदी तडफड..

-०-०-

सवय फक्त मनाला असते.

मन टाकण्याची कृती

सवय नसते.

-०-०-

मनाने टाकलेला शेवटचा खोडा

असतो --

संपूर्ण रचनेची उलथापालथ चालेल ?

यातून सुटणे अवघड आहे.

मनाला आहे ती स्थिती हवी

ते विजयी होणे

म्हणजे पराभवच

भयहीन होण्याची भीती

हा शेवटचा प्रश्न

-०-०-०

समाजाभिमुख असणे

किंवा एकलकोंडे असणे

-- दोन्हीही अलगताच.

अलगता हाच मुख्य प्रश्न.

यातूनच सगळी दडपणे -- युध्दे.

अलगता म्हणजे भय.

भयग्रस्तता वैयक्तिक.

निर्भयता कुठे वैयक्तिक ?

सर्व अवकाश खचून भरून

मनाच्या घट्ट ताबारेषेत जगणे

म्हणजे अलगता.

अलगतेत सर्वच भ्रामक.

अलगता टाकताच जिवंत अवकाश

स्वच्छ.

अलगता टाकण्याची कृती

अटळ कल्पनाशक्तीतून स्फुरते

प्रत्यक्ष टाकण्याच्या कृतीत

कल्पना नसते.

अलगतेचा शाप असलेले --
सर्वच -- चंगळवादी --
एकमेकांना चंगळवादी म्हणणारे
भयग्रस्त.
-०-०-

ताबा असतानाही
भरकटलेपण असते
पण वेडाला पध्दत तरी राहते --
ताबा सोडला तर फक्त अराजक --
-- हे असते
अलगता टिकवण्याचे तत्त्वज्ञान

अलगता टाकण्यात
कुठे हे सगळे ?

हे दिसूनही
चालतो सर्वात मोठा वेडेपणा --
अलगता टाकून
अलगतेचे आयुष्य
जगण्याचा महातीव्र प्रयत्न
वेदनामय.
-०-०-

अलगतेत तर्कशास्त्र.
अलगता टाकण्यात कोणता तर्क ?
एवढे तर्काने पटले तरी
' अलगता टाकते कोण ? '
-- हा प्रश्न.

या प्रश्नातच असतो एक ठाम निर्णय --

अलगता टाकणे शक्य नाही.

आणि उडत राहतो जगाचा धुव्वा.

दु:खपिसाट जगाला

दु:खपिसाटतेतच वाटते सुरक्षितता.

काहीही होवो.

-०-०-

स्थिर आणि घट्ट

असण्यात खात्री -- तीच सवय.

इथून सर्व कृतींचा उगम

असणे म्हणजेच संघर्ष.

काहीच नसण्याचा मोकळा जिवंत अवकाश

होऊ शकतो उगमस्थान कृतींचे.

हे ओळखीचे जगणे असू शकत नाही.

तरीही सवयीचा कब्जा --

वारंवार ग्रस्तता.

-०-०-

हेही नाही आणि तेही नाही

असे होऊ नये म्हणून

बुध्दिभेद टाळावा

असे म्हटले तर

असलेले जे विध्वंसकच आहे

ते तरी नीट चालु द्यावे

असे नाही होत ?

बुध्दिभेदाची भीती
असलेल्या सवयींची तीव्रता
वाढवत नेईल.

वेदनामयतेच्या सत्यतेबद्दलचे
प्रश्न
टाळायचे ठरले
तर उरते फक्त
मृत्यूची वाट पाहणे
किंवा त्याला आधीच कवटाळणे

भरकटून कोसळतानाही
वेदनेचीच महती गावी
असे का वाटते ?
-- या प्रश्नाने
बुध्दिभेद होणारच.
-०-०-

एक सोपा सहज अवकाश
एकमेव, अमर्याद आणि जिवंत,
काहीच न करावे लागणारा,
कष्टहीन, आणि
नुसतीच एक काल्पनिक
पोकळी नसलेला --
प्रत्यक्ष ...

हाच धर्म
अनेक धर्म असूच शकत नाहीत

फलाशा न धरता कर्म करण्याचे

तत्त्वज्ञान अंमलात येऊ शकत नाही

कारण अलगतेच्या भूमीत

फलाशेशिवाय काही उगवूच शकत नाही...

अवकाशात उगम पावलेल्या

कृतीच फक्त --

अस्पर्श...

शास्त्राच्या कक्षेत

हा सापडणार नाही...

मानवी बुध्दीचे

अतिसूक्ष्म सापळेही

इथे निरुपयोगी...

अधिकाधिक विशिष्टतेकडे

जाणाऱ्या सर्वांना

अशक्य वाटणारा

हा अप्राप्य अवकाश...

-०-०-

साठवणच बाहेर टाकणारे

आतून बाहेर

जगताना

सर्व एकरूप

ताबाविहीन

जिवंत

काहीच नसणे ...

-०-०-

थांबलेपणात भर घालण्यापेक्षा
ते टाकता येण्याचा खरा प्रश्न --
एक शॉर्टसर्किट होऊन
ठिणग्या उडत राहणे
हेच थांबलेपण

जे टाकताच
कंटाळा नाही.
चिडचीड नाही.
टेन्शन नाही.
मुख्य म्हणजे
भविष्यात सुरक्षित राहण्याचे विचार
नाहीत.

इतक्या साध्या सत्यासाठी
इतके धर्म
आणि इतके जडजंबाल
...हा तर
थांबलेपणातला विध्वंस...
-०-०-

सर्व परिणाम
बाहेरून आत
होताहेत तोपर्यंत
चेचलेपण,
निवड करण्याचे परिश्रम
आणि
तोंड देत राहणे.

-- हेच जगणे ?

जणू स्वयंचलित ?

धडकेल तिथे धडकेल ?

कोसळेल तिथे कोसळेल ?

-- नाही.

मन बाहेर

आणि

संपूर्ण जिवंत नाहीपण...

-- हाच धर्म -- ज्याला

समाजाचा सक्त विरोध.

समाज म्हणजे

शेकडो धर्मांच्या मागे

बोंबलत फिरणारे

सगळे -- तोंड देणारे ...

-०-०-

बाहेरून आत

जगताना

माणसे, वस्तू, परिस्थिती

यांचे परिणाम

-- त्यांची तीव्रता --

स्वभावावर अवलंबून

आणि त्याचे

शरीरांतर्गत दबाव ...

किती तीव्रतेनंतर

कोसळून पडेल सारे

याची मर्यादा अंगभूत ...

आतून बाहेर जगताना
परिणामकेंद्र नाही...
स्वभावाचा -- तीव्रतेचा
प्रश्न नष्ट
आणि
आत -- बाहेर सर्व एक
कारण नियंत्रणकेंद्र
नष्ट ...

नुसते संपूर्ण
रिकाम्या जिवंतपणाचे जगणे ...
-०-०-

जे जे नाशवंत
ते ते दु:खमय
याहून थोडक्यात --
मन नाशवंत.

जे जे दु:खमय
ते ते विरून जाणारे
याहून थोडक्यात --
मनच दु:ख.
-०-०-

' मी नाही ' या मंत्राने
हिंसेच्या मुळाशी स्फोट झाला
-- हिंसा नष्ट करण्याचे माझे प्रयत्न

सुध्दा त्या स्फोटात उडाले.

गूढ म्हणजे न कळू शकणारे.

हाताला दृश्य गूढ
पण डोळयांना ?

सवयीत सामावू शकणार नाही
ते न कळणारे
पण खुद्द सवय ?

सवय समजणे
क्षणोक्षणी
हे सवयीच्या क्षेत्रात
कायमचे गूढ...
-o-o-

विचाराचे काम हे फक्त
वरच्या मेंदूचे आहे याचे
भान सुटणे म्हणजे
मान, गळा यांनाही
विचारात सामील करणे
-- यामुळेच दु:ख,
चिंता आणि अविश्रांत परिश्रम.

विचारवल्लीची मुळे
अशी खाली उतरणे
विषारी.

विचार स्थानभ्रष्ट

म्हणजे सगळे

आयुष्य भ्रष्ट.

-०-०-

विचार हा फक्त

मेंदूत चालतो

देहाच्या इतर कोणत्याही भागात

अथवा

देहाबाहेरील वस्तू, व्यक्ती,

परिस्थितीत नाही...

असे इतरत्र विचाराचे क्षेत्र

मानले जाणे हाच भ्रम

ज्यातून प्रचंड ताणतणाव...

विचाराचे क्षेत्र -- वरचा

मेंदूच राहणे

हाच धर्म.

-०-०-

राग, प्रेम व्देष, असूया,

हेवा, मत्सर, संताप, हाव आणि

त्यांच्या निरनिराळया वेदना आणि विध्वंस

असे हजारो प्रश्न नाहीतच

प्रश्न एकच आहे --

विचाराचा उगम वरच्या

मेंदूव्यतिरिक्त इतरत्र मानला जाणे.

’ मानणे ’ जाताच मेंदू फ्री ...

-०-०-

क्षणात सगळे

प्रत्यक्ष नाशवंत पाहणे

याच्यासारखी विश्रांती नाही...

-०-०-

माहिती काहीही -- कितीही असूनही -- वरच्या

मेंदूव्यतिरिक्त इतरत्र

विचाराचे उगमस्थान

मानण्याचा भ्रम

ताणमय...

तो जाताच

शरीरांतर्गत सर्व ताण

सैल पडून विलय

पावतानाच

मानेच्या वरच्या भागात

जागृती उगम पावते...

ही तेवत राहणे

हेच जगणे...

इथे कोणताच परिणाम नाही...

स्पर्श नाही...

-०-०-

वरचा मेंदू हेच फक्त विचारक्षेत्र असते

तेव्हा प्रश्न नसतात --

फक्त वस्तुस्थिती असते...

अस्मिता, मतमतांतरे, भेदाभेद, प्रणाली,

द्वेष, सूड, जयपराजय, यशापयश,

मतस्वातंत्र्य, सहिष्णुता, हिंसा-अहिंसा,
तडजोड -- हे सर्व वरच्या
मेंदूव्यतिरिक्त इतरत्र
विचारक्षेत्र मानण्याचे भ्रम...
कितीही विचाराने न पालटणारे...

भ्रम नष्ट होणे हीच क्रांती ---
भ्रमात क्रांती संभवत नाही ...
-०-०-

निरनिराळे प्रश्न, संघर्ष,
आसक्तीचे आणि दु:खाचे प्रकार
समजून घेत बसायची आवश्यकता नाही
...विचाराचे ढळणे
म्हणजेच भ्रामक नांगर टाकणे
...एका स्थिर बिंदूचे सातत्य मानणे...
हा स्थिर बिंदू म्हणजेच सगळे असंख्य प्रश्न...
विचार हा फक्त वरच्या मेंदूत चालतो
हे भान राहिले
तर स्थिर बिंदू नाही...
प्रश्न नाहीत...

तत्त्वज्ञानाचे प्रचंड डोलारे,
असंख्य धर्म-गुंताडे
अनावश्यक.
-०-०-

आता विचारक्रिया फक्त वरच्या मेंदूत
आणि मनाचा

जागृत आणि सुप्त हा भेद नष्ट
आणि आश्चर्य हे की
मेंदूबाहेरही जाणीव
आतबाहेर या भेदाशिवाय...

ही काही मेंदूची विचारकृती
नाही...
-०-०-

खरे तर माहिती, अनुभव,
स्मृती यांनी युक्त असा मेंदू
आहे -- पण मन
ही एक अफवा आहे --
भ्रामक ताबायंत्रणा...

शरीरासाठी असणारी ताबायंत्रणा
अनुभव आणि स्मृतीच्या क्षेत्रात
घुसणे --
हेच मन.
-०-०-

दुःखातून सुटका
दुःखात राहून होणार नाही...
-०-०-

संघर्ष नसणे म्हणजे स्वातंत्र्य
ताबा नसणे म्हणजे शांतता

संघर्ष टाळण्याचे प्रयत्न

ताबा घालवण्याचे प्रयत्न

भयंकर वेदनामय

प्रयत्न म्हणजेच ताबा आणि संघर्ष...

-o-o-

भय का आहे

सुखाची लालसा कशातून जन्म घेते

दु:खाचा उगम कुठे आहे

आत्मकेंद्र का तयार होते

सत्य जर सनातन आहे तर

त्यातून असत्य कसे उद्भवते

वगैरे सर्व प्रश्न गैरलागू आहेत --

बौध्दिक उत्तरे नसलेले प्रश्नही

बुध्दी विचारणारच

बुध्दीला गूढ असणारे

काही नाहीच

असे गृहीत धरावे का...बुध्दीनेच...

या प्रश्नाचे काय ...

-o-o-

माझ्या आयुष्याला

माझाच बोझ

जो मीच जगणार ...

-o-o-

बंद होण्याचे केंद्र

खालच्या मेंदूत

जिथून वरचा मेंदूही
बंद.

बंदपणाच्या वरवर अगदी
किंचित् जागेत हालचाल
जिला सतत बंदपणाचा
ताण.

खालच्या मेंदूने ताबा सोडताच
गुलामगिरी नष्ट
आणि नुसतेच
स्वातंत्र्य.

आता वागता येते पूर्ण
वरच्या मेंदूने
खालच्या मेंदूतून घडताना जिवंतपणाचे
सर्वत्र
स्फोट.
-०-०-

असलेले टाकण्याची कृती --
आणखी मिळवण्याच्या
पध्दतीत कशी बसेल ?

समाधान मिळवण्याचे प्रयत्न
-- वेदना टाकण्याची कृती
होऊ शकत नाहीत.
-०-०-

शंभर विकृतींची सविस्तर वेगवेगळी

चर्चा करण्यापेक्षा

सर्व विकृतींचे मूळच पाहावे

विचार हा फक्त वरच्या मेंदूत

चालतो -- इतरत्र नाही

हे सत्य पाहताच सर्व

विकृती नष्ट...

करुणा, अहिंसा,

शांतता, प्रेम

आपोआप...

-o-o-

सवयीतून बाहेर पडणे

म्हणजे

नवीन असत राहणे

याची सवय होऊ शकणार नाही

-o-o-

विचारक्रियेचे क्षेत्र

फक्त वरचा मेंदू

धर्मसारांश

हा एवढाच...

-o-o-

मेंदूला होणारे

वस्तूंचे, माणसांचे
ज्ञान
शरीराचा भाग बनते
पण
वस्तू आणि माणसे
शरीराचे भाग बनत नाहीत

शरीराची ताबायंत्रणा
भलतीकडेच घुसते
आणि हाहा:कार होतो...
-०-०-

अशक्य जबाबदारी घेऊन
खालचा मेंदू सतत ताणमय
म्हणूनच
गुंगी, सेक्स -- या ताण
सैल करणाऱ्या गोष्टींचे महत्त्व.

साम्यवाद चांगला किंवा
मारुतीची उपासना चांगली
असे म्हणून
जग सुखावह करण्याचे प्रयत्न.

खालच्या मेंदूचे काम शरीराचे नियंत्रण --
त्याचा जगावर ताबा कसा येईल ?

अनावश्यक -- अशक्य जबाबदारीतून

खालचा मेंदू मुक्त होणे

हाच धर्म ...

-०-०-

स्मृतीचा उपयोग

शरीराच्या सुखासाठी करावा

असे खालच्या मेंदूला कधी वाटले

तो नेमका क्षण

माहीत व्हायची गरज नाही

पण

तो मानवजातीचा नाशबिंदू होता

हे कधीही पाहता येते

खालच्या मेंदूचे हे भ्रामक फंक्शन

गेले की सर्व सत्यच आहे...

-०-०-

दु:खाची जागा

वरच्या मेंदूत नाही

खालच्या मेंदूत आहे

खालच्या मेंदूत

कमीजास्त होणारा ताण

हेच दु:ख

-०-०-

आवडनिवड

मानापमान

आक्रमण -- संरक्षण

यांना फक्त

खालच्या मेंदूच्या

चुकीच्या फंक्शनिंगमध्येच

स्थान

एरवी

या गोष्टी

अस्तित्वात नाहीत...

-०-०-

खालचा मेंदू मुक्त असणे

हेच भान, हीच एकात्मता,

हेच स्वातंत्र्य, हेच निर्वाण.

हजारो वर्षे

परिणामांची चर्चा झाली --

सगळे अवघड झाले

' मी ' म्हणजे काहीतरी

शारीरिक चूक असणार

हे पाहिले गेले नाही

विचार, निर्णयप्रक्रिया,

निवड, कृती -- यांत खालचा मेंदू

मुक्त म्हणजेच परिपूर्णता ...

-०-०-

विक्षेपामुळे शक्ती क्षीण होते

खालच्या मेंदूचे अतिक्रमण हाच विक्षेप.

तो जाताच सर्व शक्ती उपलब्ध.

ही काही खालच्या मेंदूची

वस्तुगत शक्ती नसते.

अलगता नसणे हीच शक्ती.

-०-०-

' मी ' जाणे

म्हणजे काही कमी होणे नाही

उलट

विभाजन गेल्याने एकात्मता

आणि

शक्ती हे अमर्याद वाढीव परिमाण.

-०-०-

कुठल्याही कारणाने लांबणीवर टाकू नये

अशी ही एकच गोष्ट --

जगण्यातला खालच्या मेंदूचा उपरा वापर सोडून देणे.

कशासाठी त्रास ?

अलगतेत जगल्यानेच चुका होतात...

इथे तर

चूक -- बरोबर हा प्रश्नच नाही...

-०-०-

खालच्या मेंदूच्या ताणातून उगम

पावणारी कृती परिपूर्ण

असूच शकत नाही

नीतीने वागणे की न्यायाने वागणे

बरोबर

असा प्रश्न पाडणारा प्रसंग शक्य

म्हणजेच निरनिराळया मूल्यांच्या
व्यक्तिगत रचनांची
टक्कर शक्य

मूल्य एकच हवे आणि ते
व्यक्तिनिरपेक्षच हवे
तरच शहाणपण...शक्य...
-०-०-

ताबा ठेवण्यासाठी
खालचा मेंदू
स्वत:ला अलग समजतो
-- हेच ते घातक विभाजन ...
-०-०-

कशावरही उपाय म्हणून
ताबा सोडला जाऊ शकत नाही
कारण तो
तो राहून
तो सोडण्याचा प्रयत्न होतो

स्वातंत्र्य म्हणजे
नुसती बदललेली परिस्थिती नव्हे
-०-०-

खालच्या मेंदूचा ताबा असल्यावर
असणारे विचार, मूड्स्, मन:स्थिती

ताबा सोडल्यावर
नसतात

ताबा सोडून याच गोष्टी राहाव्या
असा प्रयत्न म्हणजे
ताबा न सोडता
आहे तीच बोंब चालु ठेवणे...
-०-०-

खालच्या मेंदूत
ताण नाही याचा अर्थच
वरच्या मेंदूसह एकसंध कृती

दोन्ही मेंदू एकत्र
होताच
त्यांच्या बाहेरही त्यांच्यासह
अस्तित्व उमलते
अमर्याद

सगळयांच्यात अवतरित
होऊ शकेल असे हे एकच
सत्य
-०-०-

अहंकार टाका
हे अनेक धर्म म्हणाले
पण तो कुठे असतो
कोणत्या शारीरिक चुकीमुळे
तो अस्तित्वात येतो

हे सांगितले गेले नाही

खालच्या मेंदूचा अनावश्यक
ताबा म्हणजेच अहंकार
तो सोडून देण्याची क्रिया
म्हणजेच धर्म...
हा ताबा म्हणजे ताण
ज्याचे शारीरिकही दुष्परिणाम

हा ताबा सोडल्यावर आचरण
कसे घडते
ही सर्व धर्मांची तत्त्वे
ताबा न सोडता
आचरणात येऊ शकत नाहीत
-- तसे प्रयत्न ताण तीव्र करतात

शंभर विषय आणि
त्यांची चर्चा
असा गुंतागुंतीचा आणि अवघड
धर्म
भ्रम वाढवतो -- खरे तर
धर्म म्हणजे एकच चूक टाकणे ...
-०-०-

खालच्या मेंदूचे
वरच्या मेंदूच्या कार्यावर
ऐच्छिक नियंत्रण
ही रचनात्मक चूक लक्षात न घेता
केलेली मानसिक

गोंधळांची चर्चा
निरुपयोगी ठरत गेली
-- धर्म दुष्प्राप्य झाला ...
-०-०-

नियंत्रणामुळे
होणारे विभाजन
हाच मूळ प्रश्न.
-०-०-

खालचा मेंदू स्वत:ही
स्वत:च्या
ऐच्छिक क्रियेच्या क्षेत्रात
म्हणूनच तो
स्वेच्छेने सोडू शकतो
नियंत्रण
आणि होऊ शकतो
स्वसंवेद्य...
-०-०-

कलेबाबत...

जतन करायचा अट्टहास कशाला ?
मनात परंपरा असतेच.
असेल तेवढी असेल.
मनामनात कमीजास्तपणा.

मुख्य काय आहे ?
कला की

कलेच्या भाषेतून संपर्क साधणे ?
जे टिकेल ते टिकेल
नष्ट होईल ते नष्ट होईल.

माहीत असलेले घट्ट
धरून ठेवायचे का ठरवले ?
कुणी ?

विव्दत्तेची किंमत शून्य आहे
हे कळले
तर परंपरेचा वाली कोण ?

नुसती माध्यमाला कशाला
धार लावत बसताय ?

जे आहे तेच धारेहून
अदृश्य असून ?
-०-०-

ही कविता नाही.
जे दिसते तेच फक्त.

ज्या विभ्रमात मन अडकते
ते सेक्सी
वस्तुत: सगळे वस्तुसत्याच्या
रूपात असून
जणू काही वेगळेच व्यतिरिक्त.

मनाच्या सगळया कृती

जवळजवळ

अशाच सत्यस्वरूप.

प्रत्यक्ष उत्सारण

तर खोटे नाही ?

क्षणभर सर्व नाकारणारे ?

-०-०-

वैयक्तिकतेचा प्रचार

म्हणजे आत्महत्येचा प्रचार.

सर्वांना एकच

दिसू शकणारे काही आहे का ?

कुठलीच व्यक्ती

मला आवडत नाही

आणि माझाही

मला कंटाळा येतो.

व्यक्तीचा व्यक्तीशी संवाद

हा भ्रम.

मी झगमगीत कविता

लिहिली असती

तर सर्वांनी

टाळया वाजवल्या असत्या.

माझ्या व्यक्तिमत्वाचे स्तोम

हा आधार झाला असता.

आधाराचे तत्त्वज्ञान

सोडावे लागेल
असेलच शक्य जर
संवाद.
-०-०-

मूड्सची कला
म्हणजे विषवल्लींची पैदास
मान्यवरांनाही मान्य असणारी

आनंद, दु:ख, शोक,
उव्दिग्नता, वैफल्य,
भीती आणि सतत
आत्महत्येचे विचार

आहे त्या मूड्सचे प्रदर्शन मांडून
त्यांचे संक्रमण करणारी कला
वगळली
तर कितीशी उरेल ?
रममाण होण्यातले धोके
स्पष्ट दिसल्यावर
कला झगमगीत
आणि रक्तरंजित
कशी राहणार ?

अनुभवाची समृध्दता

प्रतिमांची रेलचेल

आणि अंतर्गत गुंतागुंत

यांचे रममाण जग

विषाच्या नशेत ...

-०-०-

मनाच्या एका भागाला

आकलन होऊ शकत नाही

मनाचा दुसरा भाग

मनाचा एक भाग

दुसऱ्या भागाबद्दल

बोलत असलेले

दुसऱ्या मनापर्यंत

-- अशाच दुभंगलेल्या --

-- वेगळया अवस्थेच्या --

कसे पोचणार ?

याच कक्षेत भरकटणारा

सर्व कलाव्यवहार

म्हणजे मानवनिर्मित प्रचंड

कचरा.

-०-०-

करमणूक आणि विशिष्ट

उद्दिष्टपूर्वक मने प्रभावित करणे

आणि

स्वत:च्या सुखदु:खांचा अनुभव

दुसऱ्यांना देणे

-- ही सर्व

दुःखभूमी बळकट करणारी कला.

खरे तर ती कुणाचीही

अपेक्षा नाकारणारीच हवी

-- तरच उल्लंघन शक्य

उद्दिष्ट नसलेले...

-०-०-

दुःख होणे हे कोणत्याही

प्रणालीने वा दृष्टिकोणाने

टळत नाही हे

लक्षात आलेल्यांना प्रश्न पडतात. याउलट

निराशावादापेक्षा आशावाद सशक्त,

एकाकीपणापेक्षा

क्रांतीचा जयजयकार महत्त्वाचा

--असे खूप.

ईश्वरवादापेक्षा निरीश्वरवाद

ऊर्जादायी असतो -- हेही.

बुध्दाला काय सापडले ?

जडवादी विज्ञान ?

ही कसली क्रांती होती ?

कुणाचा गौरव, कुणाची हेटाळणी,

काय महत्त्वाचे, काय मूल्यात्मक

-- या सर्वांतला निधडेपणा

स्वत:चा आणि हजारोंचा

विध्वंस करू शकेल.

पण हेच आदर्श हे
आधीच ठरलेले आहे.
आता फक्त अंमलबजावणी...

आता
प्रश्न पडायचा प्रश्नच नाही ...
-०-०-

मार्ग दाखवणारी, चेतवणारी,
उद्दीपित करणारी, स्वप्नात रमवणारी
किंवा दु:खाचे रंगीबेरंगी पोत
दाखवणारी कविता
अन्यायाची, शोषणाची क्षेत्रे
फार तर बदलु शकते
पण
आमूलाग्र काही करू शकत नाही.

परंपरा--विरोध, क्रांतीचे जयजयकार
आणि एकाकीपणा आणि
दु:खरंगी शिल्पे
या सर्वांचे उगमस्थान
समान मनोरचनेत असते
तपशीलांच्या फरकांनी

त्या मनोरचनेचे आजन्म जोखड
सर्वांनाच मान्य.
म्हणून तर एकमेकांबद्दल
उपहासाने बोलणे शक्य.

भिकारड्या, प्रचारकी, प्रदर्शनी
आयुष्याचे
सगळयांनाच पुरेसे भांडवल.
-०-०-

स्वत:ची वस्तुस्थिती
पाहण्याचे धाडस करणारे कलावंतच
संस्कृती निर्माण करतात.
व्यक्तिगत अनुभव, क्रांतीचे तत्त्व आणि
स्वत:चे उदात्तीकरण यांत
स्वत:ला गाडून घेणारे नाही.
कुचेष्टा, उपरोध, क्रोध, द्वेष आणि
विरूपीकरण
ही साधनेच मुळात अडकवून ठेवणारी.

संख्येच्या गदारोळाची शक्ती
काही किरकोळ स्वार्थ साधू शकते
-- संस्कृतीच्या प्रवाहाला
स्पर्शही नाही करू शकत ...
-०-०-

मानवी जीवन समृध्द होण्याचे भान
ब्राम्हणी किंवा दलित भाषेत
व्यक्त होऊ शकत नाही
असे कुणीच सिध्द केलेले नाही.

कशावर आधारित
ही बेशुध्द लढाई ?
-०-०-

सुप्त मनाच्या मागे फिरणारे
एका भ्रामक जगात
चाचपडत राहिले.

अलगतेच्या भ्रामक सत्ताकेंद्रामुळेच
मन... उघड आणि सुप्त...
ते फेकले गेल्यावर
संपूर्ण मानसशास्त्र
ढगांत...
-०-०-

कारणे आणि परिणाम
अशा अभ्यासात
जेव्हा कला सामावते
तेव्हा ती
व्यक्तिगत, प्रचारकी, धंदेवाईक,
स्वार्थ जोपासणारी,
वैयक्तिक यशापयशाची
कौशल्यकमान फक्त असते.
तथाकथित समकालीन.
-०-०-

अर्थयुक्त कला, जगण्यातली
खालच्या मेंदूची लुडबुड रहित करते...
ती एरवीही रहितच असल्यावर

कलेची गरज नाही...

... अर्थयुक्त कला

ज्याचा उद्गार होऊन असणार

ते सर्व समोर क्षणात...

-०-०-

तंत्रे बदलली

अनुभव बदलले

त्या त्या काळाला

सामोरे जाणे चालु राहिले

हे अधिक व्यापक होते

ते अधिक तीव्र होते

यांनी मिथ्स् वापरल्या

त्यांनी ते टाळले

त्या त्या काळातले

स्वत:चे प्रश्न

कलेत

येत राहिले

हवे ते न घडण्याचे

नको ते घडण्याचे

प्रचंडपणे सगळे

हाताबाहेर असण्याचे

या सगळयाचे आलेख काढले

काळानुरूप

बदलत्या दृष्टिकोणांतून

अन्वय लावले

ही संस्कृती ?
एखाद्या व्यक्तिगत जीवनासारखी
बंद
आणि सातत्ययुक्त ?
-०-०-

बहुतेक सर्व कलाकृती
खालच्या मेंदूने स्वीकारलेल्या
भ्रामक टेन्शनमधून उगम पावतात
आणि दुसऱ्या
भ्रामक टेन्शन्सना मोहवतात.

कला म्हणजे
भ्रम पसरवण्याचे आणि
घट्ट करण्याचे माध्यम

जसे राजकारण आणि धर्म...
-०-०-

प्रत्येकाची अनुभवावर आधारित
जसजशी ताबायंत्रणा
छळ, वर्चस्व आणि उपभोग
यांच्या तसतशा शक्यता.

जो कलेचा कच्चा माल
-- तोच बहुधा पक्का मालही
जेव्हा नसते कलेकडे ताबायंत्रणेच्या

मुळाशी घाव घालणारे हत्यार.

-०-०-

मनाचा तळ गाठणे

मानसिकतेचा शोध

दु:ख स्वीकारण्याचा समंजसपणा

दु:खाशी सामना करण्याची धमक

ही सर्व शब्दांची कारंजी

म्हणजे फक्त

खालच्या मेंदूचे

जगण्यावर अतिक्रमण...

-०-०-

नुसता शेवट गोड हवा एवढेच नाही,

दुष्टाचा पाडावही हवा

-- या तत्त्वावर आधारित कला

म्हणजे नुसती करमणूकच नव्हे

तर ती एक

स्वत:ची सुखदु:खे अबाधित

ठेवण्याची युक्ती असते.

यशाला हपापलेले,

घटनांचे भुकेले,

निवाडा करणारे

आणि स्वत:ची तडफड

अधिक घट्ट करण्यात

सुरक्षितता मानणारे

मन यामागे असते.

या मनाला

प्राणपणाने बघावे

असे प्रश्न पडत नाहीत.

तडफड ही फक्त

सहनच करायची असते

हे त्याचे गृहीत असते.

कलेत त्याला

याचे समर्थन हवे असते.

दुष्ट कोण आणि शेवट

म्हणजे काय

हे त्याचे ठरलेले असते.

याला बाध आल्यास

जगणेच खतम्

हे त्याचे ठाम असते.

-०-०-

खालच्या मेंदूचा चुकीचा वापर

म्हणजेच मन.

त्याचा तळबीळ काही नसतो.

तर शोधणार काय ?

ही चूक थांबवणेच फक्त शक्य.

-०-०-

खालच्या मेंदूने पकड

सोडून दिली तर

दु:ख नष्ट

त्याचबरोबर

करमणूक आणि राजकारण

यांचीही गरज संपुष्टात...

-०-०-

हजारो मानसिक प्रश्न नाहीत
एकच शारीरिक प्रश्न आहे
-- खालच्या मेंदूचा चुकीचा वापर.

ती चूक टाकल्यास
स्वच्छ दिसते,
आधार लागत नाही.

कलाक्षेत्रातले विचारमग्न चेहरे,
उंची, खोली,
गुंताडे -- सर्व झूट.
-०-०-

इथे आधुनिक मानवाच्या विदीर्णतेला उद्गार मिळतो.
इथे नियतीची अटळता स्पष्ट होते.
इथे मनातल्या व्दंव्दाचे भूमीशी नाते जुळते.
इथे आदिबंधात्मक मातृप्रतिमेचा प्रत्यय येतो.
बरे, ठीक.
त्यामुळे काय होते ?
असल्या भुक्कडपणामुळे कलाक्षेत्र
ही एक नुसती रममाण होण्याची कोठी होते.
कशातच काहीच आमूलाग्र न घडता
वांझ विव्दत्ता परजीत राहण्याचा दगड.
ताबा सोडण्याची कृती जोपर्यंत घडत नाही
सगळे तोपर्यंत नुसतेच शब्द --
उथळ किंवा बुध्दीला, भावनेला चाळवणारे,
सपाट किंवा गुंतागुंतीचे,
विनोदी किंवा शोकात्म.
नुसता अनुभवाचा विस्तार.

याने कदाचित् किरकोळ सहनशीलता वाढू शकेल
एखाद वेळेस.
अत्यंत विस्तारपूर्वक आणि प्रचंड शब्दच्छल
करून कलाकृती समजली असे वाटून
सुध्दा जर
सुखदु:खाची बोंब या बाबतीत आमूलाग्र
काहीच घडणार नसेल तर
करमणूकच ती !
मठ्ठाची किंवा विचक्षणाची ।
म्हणजे मठ्ठाचीच !
-०-०-

कल्पना जसजशी उंच आणि भव्य
कराल तसतसे शब्द येतात
तुमच्या व्यक्तित्वाची चव आणि ऊब यांसह.
हा सरावाचा भाग असतो.
एखाद्याची कल्पना खुजीच राहते
व्यक्तित्वच कमी पडल्यामुळे
त्याला इलाज नाही.

मोठा कलावंत, छोटा कलावंत
छोटेमोठे मान देतघेत जगतात,
यशापयशांनी हेलकावत राहतात.

ज्यांनी कलावंत व्हायचे ठरवलेच नाही
ठरवूनही किंवा ज्यांना होताच आले नाही
असे खूप असतात.

त्याऐवजी कुणी डॉक्टर, प्रोफेसर,

कामगार, वकील, भाजीवाले, कारखानदार,
हॉटेलवाले झालेले असतात -- छोटेमोठे.

कलेचा आणि धर्माचा संबंध काय
हे दिसत नाही
तेव्हा असे असते.
-०-०-

टिकण्याचा प्रश्नच नसतो
कब्जा नसतो घेतलेला जेव्हा
कुणीच कशाचाच --

खालचा मेंदू ताणविहीन
असणे हे सर्वसमावेशक
सौंदर्य...
-०-०-

बहुतेक सर्वच
कलेचा उगम
खालच्या मेंदूच्या ताबास्थितीतून
स्थिर आणि सवयीच्या

त्यामुळे तीच सवय अधिक
प्रस्थापित आणि घट्ट
होत राहते -- ताणमय,
विध्वंसक.

तशा स्थितीत जगणाऱ्यांना
अशी कला वगळणे

कल्पनेतही अमान्य
किंबहुना संतापजनक.

याच ताबास्थितीतून
ते करतात समीक्षा,
रसग्रहण आणि जीवनाचा महान
प्रत्यय आल्याचे सांगत राहतात...
-०-०-

खालच्या मेंदूच्या ताबायंत्रणेच्या
भूमीवरच
कला, साहित्य, संस्कृती, परंपरा
इत्यादींचे अनुभवरूप पीक ---
त्याच भूमीवर अन्वय, चर्चा,
मतभेद, विद्रोह आणि
असंख्य वाद. शिवाय माईलस्टोन्स.

वेदनामय ताणातून बाहेर
येण्याची प्रक्रिया
यात जर नसेल तर
हे नुसते निरर्थकच नाही --
विध्वंसकही आहे.

इतकी पाने भरून विचार
हा नुसता
जगण्याचा चोथा.

ताबायंत्रणेत
अन्यायाची रूपे बदलता येतात

पण माणूस
अन्यायग्रस्तच राहतो.

-- हे असे म्हणजे कलेला
उद्दिष्ट चिकटवणे झाले --
याचा आम्ही निषेध करतो --
हा त्या भूमीवरून आलेला
अंतिम निरोप.
-०-०-

आपापल्या भूमीत पाय रोवून
उभे राहणारे कलावंत
अलगतेचे बळी असतात.
-०-०-

या मृतवत् संस्कृतीला
म्हणजे मला
जागे होणे शक्य आहे का
हे विचारण्यासाठीही
या संस्कृतीचीच
मदत लागेल

मी तर मार खात
पडून राह्यला
सोकावलेला

दुसरीकडे जा शक्यतर
म्हणजे तरी कुठे ?
माझ्याव्यतिरिक्त कुठे ?

मग मारत राहा धडका

कुणालाच

ऐकायची इच्छा नसलेल्या

नाहीतर आपला पडून राहा

धडका खात

ऐकल्या जाणाऱ्या.

-०-०-

लुटारूंना प्रसिध्दी

मद्यविक्रेत्यांना पैसा

स्वप्नविक्रेत्यांना मान

असा चौफेर बंदोबस्त.

तुमच्या प्रत्येक हालचालीवर

लक्ष. तुमचे टाइमटेबल

आखलेले यशाच्या दिशेने

जे प्रयत्न प्रगतीसाठी हवेत.

उघडउघड सगळे जगणे

हिंसक. म्हणून आता तर

अधिकच मोठी गरज

यशस्वी होणाऱ्यांची.

-०-०-

ताबायंत्रणेव्यतिरिक्त इतर प्रश्न

ते परिस्थितीचे प्रश्न

ताबायंत्रणाच संशयास्पद करणारे प्रश्न

ते जगण्याचे प्रश्न

जे क्वचितच पाहिले जातात
कलेकडून.
-o-o-

मूल्यांचे गौरव
मूल्यभ्रष्टांचे पराभव
मूल्यवानांचे पराभव
अन् मूल्यऱ्हासाचा अंधार

किंवा असेच काही
-- याहून काय वाटणार ?
कोणता मूड व्यापणार ?

तेवढ्यापुरते किंवा समजा
आयुष्यभरचे
हेच खरे वाटले तरी
वेगवेगळे वाटू शकते
हेच किती भयानक.

काय वाटले
कसे रंगवले
याच्या प्रचंड चर्चा
-- संशयातीत.
-o-o-

कंटाळा सुशोभित
करून देणारी कला

यशस्वी.

दु:खात पिचणे
मान्य असलेला समाज
यशपूजक.
-०-०-

आणि हो, माझ्याबाबत...

कळूनही ते न जगण्याचा
माझा ताठरपणा
फारच तीव्र
आणि त्याला खतपाणी घालणारे
नातेवाईक, मित्र, सहकारी, शेजारी...

ते मला वेगळा पाहू इच्छित नाहीत
मी त्यांना वेगळा दिसायला मलाही नको आहे
सगळे नाशवंत मनांचे भ्रम
पण या क्षणी कुरघोडी करणारे

याचा मला कंटाळा येतो
असेही म्हणता येत नाही
कारण तिथेच मी चिकटून

काय गरज आहे या फंदात पडायची
इथपासून
आपल्यासारख्या लुंग्यासुंग्यांची
ही कामे नव्हेत
इथपर्यंत

एका क्षणात

उलथून पडू शकतेय हे सगळे

मला कळत नसल्याचे

माझे ढोंग जगवणे

हेच सध्या

महत्त्वाचे ठरते आहे ...

-०-०-

दुसऱ्याच्या प्रतिक्रिया अनुकूलच हव्या असतील

आणि शिवाय

आपल्यात अपराधी भाव असतील

तर उत्स्फूर्तता ठार मेली समजा.

अलगतेतला अंतर्विरोध

ही विकृती जितकी तीव्र

तितका जगण्याचा चुथडा.

व्यक्तिमत्वविकासाच्या यशपूजक जगात

तडफडत सडत राहणेच जगणे.

कारण परिपूर्ण धोका मुळीच नको.

-०-०-

अमुक झाल्यावर तमुक

करायचे ठरवले तर

चालुच राहतात यातना

स्वत:चे प्रेत सडत राहिल्याच्या

आणि ताबडतोब जगणे

तर अशक्य करतेय व्यवहारचतुर मन

आणि

आज ना उद्या सोडावीच लागेल लाज

या विधानानेच सध्या

पडतोय पडदा बोधप्रद.

बाहेरून आत

प्रेतावर होणारे परिणाम

यातनामय

मिरवले जाणारे

अनुभवाचे शहाणपण म्हणून.

-०-०-

मी माझ्या जुन्या पापांना

आणि माझ्या

वाढत असलेल्या स्वभावाला

घाबरतो

-- याच गोष्टी मला

नको त्या संकटात लोटतील

ही भीती आहे म्हणून मी आहे

एवढे मात्र निश्चित.

निर्भय कसे होता येईल ?

-०-०-

व्यक्तिस्वातंत्र्य, समता,

बंधुत्व आणि न्याय

ही मूल्ये

खालच्या मेंदूव्या

खोट्या सत्ताकेंद्रासाठी

मानलेली आहेत...

हे सत्ताकेंद्र समूळ

फेकले जाण्याच्या

जागृत कृतीत

या शब्दांची गरज नाही...

आणि या सत्ताकेंद्राच्या भ्रमात

ही मूल्ये

अस्तित्वात असू शकत नाहीत...

-०-०-

कोणत्याही क्षणी पुन्हा भ्रष्ट

होणे शक्य

कष्टविहीनता ही काही

कमाई असू शकत नाही

कमाईची स्थितिशीलता

सवयीने सतत सुरक्षित

वाटते

मानसिक सुरक्षिततेचे

सतत प्रयत्न

कष्टमय

हेच वेगळे पाडणारे सगळे

भ्रष्ट

आणि लोक शोधतात

भ्रष्टतेचे मूळ
कृतींत आणि घटनांत

या सर्व टाळाटाळीत
कष्टविहीनता
शक्य नाही

मानसिक सुरक्षिततेची किंमत
दु:खमयता
-- हेच भ्रष्ट होणे
-- सतत शक्य.
-०-०-

दु:ख म्हणजेच मी
अन् मला तर जगायचे आहे

त्यापेक्षा माझ्याशिवाय जगावे
शिवाय हे बदलणारे नाही
याच्याहून काहीच नाही

परस्पर जगणे चालु
आणि नुसती
जिवंत विश्रांती ...
-०-०-

माझी अलगता गेली
तर सगळयांचीच जाते.
मी त्यांचे भ्रम खरे धरणार
म्हणजे माझाच भ्रम...

अलगतेशिवाय माझे वागणे
प्रत्येक अलगतेला धोका...
या बाबतीत उद्भवणारे
हे शेवटचे भ्रामक विचार...
-०-०-

माझा शब्द
त्याला लागावा
अशी माझी इच्छा नव्हती.
तो दुखावला
अनपेक्षितपणे
जे मला जाणवले.
आणि सुरू झाली
पुन्हा
अलगतेची जीवघेणी साखळी.
-०-०-

एक आणि अनेक नाहीच
मग कोण कुणाला सांगणार ...

सगळयांना ही दरी ओलांडणे
शक्य आहे... मग दरी नाही...

इतके धर्म, इतके शब्द
अनावश्यक...
-०-०-

मागचे जन्म वगैरे

गृहीत न धरले तरी
सर्व गोष्टींना कार्यकारण साखळी
असणारच -- हा तर सरळ तर्क

माझेच असे का,
मनस्ताप, दु:ख, न पटणाऱ्या,
न आवडणाऱ्या परिस्थिती,
वगैरे तर्कसंगतच

म्हणजे या साखळीशिवाय
जगण्याची वस्तुस्थिती
नसेल तर
निव्वळ त्रस्त...अटळ जगणे...
-०-०-

माझ्याशिवाय हे 'आहे असे ' नीट
चालेल की नाही
ही सतत काळजी

'आहे असे ' म्हणजे सततची बोंब,
ताणतणाव आणि असंख्य संबंध
दुरुस्त करत राहण्याचे प्रयत्न
-०-०-

स्वत:चे दुर्लक्ष नसलेल्या कृतीला
कुणाचेही दुर्लक्ष
स्पर्शू शकत नाही...
-०-०-

मी नसण्याची वस्तुस्थिती

फायद्याची की तोट्याची

आणि मुख्य म्हणजे

मला

आवडणारी -- चालणारी आहे का

हे मी पाहू इच्छितो

मी म्हणजे फक्त क्लेष

हे माहीत असून.

-०-०-

वस्तूचा दर्जा किंमतीत मान्य केल्याप्रमाणे

नसल्यास

मन कुरतडले जात राहते

-- हे नुकसान पैशात किती ?

एकमेकांनी एकमेकांना डिस्टर्ब करू नये

हाही एक अपेक्षित दर्जा

जो नाही

-- हे नुकसान कशात, किती ?

कुठेकुठे मोजणार कशात किती

आणि मोजले तरी काय ?

नुकसानीची कारणे नाहीत

अशी परिस्थिती संपूर्ण

माझ्याबाहेर सर्वत्र रचता येईल ?

-०-०-

मन आकुंचन पावण्याची अपराधी प्रतिक्रिया
अशा अशा प्रसंगी येणारी
येऊ नये म्हणून अटोकाट प्रयत्न
ज्यांमुळे ती अधिकच गडद

मनाच्या प्रयत्नाने
मन अधिक तीव्र,
संघर्षमय, कधी एकदा
हे प्रसंग संपतील असे

कहर म्हणजे
मन
टाकले जाऊ शकते
-- असे पाहिले गेलेले असून ...
-०-०-

दुसऱ्याचे वागणे
हा प्रॉब्लेम असतो तेव्हा
त्या व्यक्तीला सुधारणे
हे उत्तर नसते

दुसऱ्याचे वागणे
हा प्रॉब्लेम नसणे
हेच फक्त घडू शकते
ज्यात सगळे प्रॉब्लेम्स विलीन...
-०-०-

मी लुप्त
सगळे रिक्त

अन् अमर्याद

स्वत:ला टाकण्याची
धडपड थांबण्याचाच
प्रश्न होता

मग एवढे मोठे
साम्राज्य
कशासाठी होते ?

जरी किरकोळच होते
माझ्या
एवढे ?

जे नाही त्याबद्दल
प्रश्न आहेत आणि
उलट.
-०-०-.

प्रश्न म्हणजे वेस्टेज
-- ना उपयोग -- ना किंमत --
त्यांचे काहीही करायचे नाही

-- नुसते टाकायचे --
-०-०-

भ्रामक सत्ताकेंद्र
शरीरांतर्गत ताण निर्माण करून
समतोल बिघडवते

इच्छेप्रमाणे
घडेनासे होते
आणि पराभूतता येते
तेव्हा सत्ताधीश वेडा होतो.
बलात्कार होतात.
खून होतात.
युध्दे होतात.

नंतर चर्चा होते
असे का घडले याची
आणि
हे टाळण्याच्या योजनांची --
ज्याच्यात्याच्या नियंत्रणाखाली.
-०-०-

जगही बाहेर, मीही बाहेर --
आता सर्व एकच --
आतही नाही, बाहेरही नाही ...
-०-०-

नशीब टाकण्याशी
नशिबाचा संबंध नाही.

नशीब न टाकता
मी नशीबवान
अजून अजून अजून अजून यांचा
धावता, धडपडता, तडफडता
आणि मधेच इतरत्र

तृप्तीचा दृष्टिक्षेप टाकणारा
मायाळू.

नशीबाला माझी साथ
असेपर्यंत सुटका नाही
जरी मधूनमधून
मी विचारले --
हेच आयुष्य ?

मीच नशीब.
नशिबाबाहेरचे
मला कसे काही कळणार ?

अचानक नशीब
नसलेले पाहण्याच्या क्षणी
कळले --
नशीबाची गरज नाही
-- असण्यासाठी.
-०-०-

आधार लागत नाही
हे पाहूनही
मी घट्ट धरून ठेवतोय
माणसे, प्रसंग, भविष्य.

हे न सोडता
मला हवे आहे
आधारहीन स्वातंत्र्य
कदाचित्

याहून भरंवशाचा

आधार म्हणून.

सगळे स्वच्छ पाहूनही

चालणारा हा संघर्ष--

हसले तरी चालेल

रडले तरी चालेल

असा.

यावर काहीतरी

केलेच पाहिजे

असे म्हणत असतानाच

लक्षात येतेय --

मी काहीच करायला नकोय.

-०-०-

कशा प्रकारची पोझ

प्रेझेंट करायची आहे

हे ठरूनही

तसे जमण्याची खात्री नाही

-- या अनिश्चिततेमुळे

आत्मविश्वास डळमळतो

आणि हमखास चुका होतात.

हे सगळे नीट होण्याचा उपाय

अशक्य आहे -- तर

ज्या मटेरियलने पोझ घ्यायची

ते सगळे टाकून देता येईल ?

आत्मविश्वासाच्या

गरजेसह ?

-०-०-

मेंदूतली एक चूक समजणे

एवढे साधे पण

सर्वांच्या विरोधाने

कर्मकठीण झालेले

पापी, पश्चात्तापदग्ध,

निराश, महत्त्वाकांक्षी,

हिंसक आणि बळी पडलेला असाही

कुणीही हे पाहू शकतो

अन् क्षणात

परंपरागत भूमिकेतून

बाहेर पडू शकतो.

आता जगणे

भूमिकेच्या भूमीत नाही ...

-०-०-

खालच्या मेंदूची ताबायंत्रणा

इथे नको आहे

हे पाहणे आणि

सोडून देणे

एवढेच सगळे आहे.

अहंकार, स्वार्थ,

जाणीव, नेणीव,

माहिती, स्मृती,
विचार, भावना,
आणि वागण्याच्या पध्दती
यांची सविस्तर चिकित्सा
करायचा प्रश्नच नाही.

खालचा मेंदू ताणमुक्त
म्हणजे जे आहे ते सगळे
बरोबर
आणि अमर्याद शांततायुक्त जिवंत...
-०-०-

खालच्या मेंदूने घेतलेल्या
चुकीच्या जबाबदारीवर आधारित
मानसशास्त्राची निर्मिती

खालच्या मेंदूने
चुकीचे कार्य सोडून दिले तर
संपूर्ण मानसशास्त्र कोसळेल...
-०-०-

एवढे एक केले तर
नि:शस्त्रीकरण, डावपेच,
शिखर परिषदा, शांतता
प्रस्थापनेचे प्रयत्न, युध्दबंदी,
युध्दपुकार, आर्थिक निर्बंध,
त्रिशंकू सरकार, बिनशर्त पाठिंबा,
भ्रष्टाचार, तुरुंग, न्यायव्यवस्था,
शब्द पाळणे, खून,

अनैतिक संबंध, अपराधी भाव,

भीती

-- हे काहीच लागणार नाही

-- खालच्या मेंदूचे विचारक्षेत्रावरचे

नियंत्रण टाकून देणे ...

-०-०-

आपण आता

स्वत:च्या आणि दुसऱ्यांच्या

प्रतिमा कंट्रोल करत नाही

हे दुसऱ्यांना कळायला नकोय

असे म्हणणे

म्हणजे तेच झाले.

-०-०-

भाषणे करून, ऐकून

भेदभाव जाणार नाहीत.

खालच्या मेंदूचा चुकीचा वापर

न थांबवता काहीही करा

फोल ठरेल.

-०-०-

खालच्या मेंदूची भ्रामक ताबायंत्रणा

म्हणजेच फलाशा.

म्हणजेच मी.

जे त्याचे कामच नाही

ते तो वर्षानुवर्षे करतो आहे

म्हणूनच ही विदीर्णता ...

-०-०-

एक तर जगणे असते किंवा
खालच्या मेंदूचा ताबा.
ताबा म्हणजे ताण.
ताण म्हणजे भीती.
भीती म्हणजे हिंसा.
ताण आहे तसा ठेवून
निर्भय -- अहिंसक होण्याचे प्रयत्न
हा निव्वळ धुरळा.

हजारो वर्षे
हेच चालु असूनही
डोळे उघडत नाहीत.
बेशुध्दीचे व्यसन.
त्यातच मरण.
ताबा ठेवून वाट्टेल ते
धोके पत्करू --
ताबा सोडण्याचा धोका नको.

ताबा सोडण्यात सर्व धोके नष्ट.
इथे तर धोका हेच पुरुषार्थमूल्य !

हे न पाहता जागतिक
शांततेचे विचार.
स्वातंत्र्य, समता, बंधुत्व, न्याय
यांची स्वप्ने
विध्वंस करणारी

स्वत:सह सर्वत्र...

-०-०-

न आवडणाऱ्या घटनेने

पुन्हा ताबा सुरू होतो --

इथेच तर खरे तर

तो सोडलेला हवा

वरच्या मेंदूला

फक्त वस्तुस्थिती

खालच्या मेंदूला

राग, लोभ, त्रागा.

-०-०-

भ्रम जाळणारा अग्नी

कसा हवा ते सांगायला

एक भ्रम समोर आला...

... जळून गेला...

-०-०-

वरच्या मेंदूच्या कार्यावर

खालच्या मेंदूचा ताबा असणे

हेच दु:ख.

दलितांचे दु:ख, पांढरपेशे दु:ख,

शहरी दु:ख, ग्रामीण दु:ख,

पुरुषाचे दु:ख, स्त्रीचे दु:ख

-- ही सगळी वर्गवारी

कृत्रिम.

व्यवस्था निर्माण करण्याच्या कृती

दु:खातूनच आल्या पाहिजेत

ही एक मूर्ख कल्पना.

-०-०-

ताबायंत्रणेला सुखाच्या संवेदना

हव्यात

त्यात कोणतेही अडथळे

नकोत.

ताबायंत्रणेच्या ताणाची शक्ती

ठरवते

तो कितपत प्रभावी हुकूमशहा

होऊ शकेल ते.

कमी शक्तीचे सर्वजण

जास्त शक्ती असलेल्याला

म्हणतात हुकूमशहा आणि ठेवतात

मूल्याच्छादित आपली कमकुवत.

-०-०-

ऐच्छिक ताबायंत्रणेच्या अनुपस्थितीत

लिंगजाणीव नाही.

असंख्य छळांचा, दु:खांचा,

वेदनांचा उगम

या सततच्या

लिंगजाणीवेत...

-०-०-

दुसऱ्या व्यक्ती
ताबानियंत्रण कक्षेत वावरतात
हे गृहीत धरून वागल्यास
स्वतचेही ताबानियंत्रण चालु ...
-०-०-

दरवाजे बंद आहेत
हे माहिती आहे.
हाच कसा काय
निष्कर्ष ?
-०-०-

विरोधाच्या तीव्रतेत
काहीच ऐकू जाणार नाही
हे स्पष्ट झाले.
बाहेरून नाही --
आतूनच मोहीम चालवावी लागेल ...
-०-०-

आळसाचा मार्ग
कष्टमय --
पुन्हापुन्हा तोच.

विनाकष्ट जाग
क्षणात निसटणारी
कणभरही कष्टाने.
-०-०-

विचार जेव्हा खालच्या मेंदूला
चिकटलेला नसतो तेव्हा
जगण्याला कुठलीच
प्रणाली नसते.

अमर्यादता असते.
-०-०-

जगता येते, विचारही करता येतो --
फक्त दु:ख नाही, अपमान होत नाही
आणि टेन्शन नाही

म्हणजे समाजातून
उच्चाटनच

इथे घोडे पेंड खात राहते --
-०-०-

आळशीपणाला विसावा समजणे
ही सततची चूक
ज्यात सतत संघर्ष,
ताण, वेदना.
विसावा म्हणजे ताण नसणे ...
-०-०-

बोलायला -- वागायला
चुकल्याची खंत --
परिणामांची चिंता --
या सर्व खरे तर

अस्तित्वात नसलेल्या घटना

एक भाग वागणारा

-- एक भाग नियंत्रण करणारा --

या भ्रमात अंगभूत ---

एकसंध जगण्यात

हे काही नाही.

-०-०-

नवीन म्हणजे

सवयीबाहेरचे

ते नको आहे.

सवयीतले वेगवेगळे

असे नवीन चालेल.

त्यावर चर्चा,

परिसंवाद

सर्व करू.

म्हणजे एकूण

बरे चालेल.

-०-०-

अस्वस्थता

म्हणजे खरे तर

लांबणीवर टाकणे

विच्छिन्नता घालवण्याची

इच्छाच

तिला टिकवून धरते.

-०-०-

विभाजन नसण्यातच फक्त

असणारी नीती

विभाजनात असत नाही.

विभाजन नसणे

म्हणजे एखादी उपयुक्त

मानता येणारी कसरत नव्हे ...

-०-०-

सगळयांच्या सवयी

एकमेकांना जखडतात

खालच्या मेंदूचे अनावश्यक कार्य

चालु राहते

यातच जगणे सुखावह करण्याचे

करार होतात

वीष पीत बिनविषारी

जगण्याचे मनसुबे

रचले जात घट्ट होत राहतात

एकमेकांच्या आधाराने ...

-०-०-

दुभंगतेतून

जितका अधिक

आणि जितका तीव्र विचार

तितके जगणे

अधिक विच्छिन्न ...

-०-०-०-०-०-

पत्ता :-- चं.प्र.देशपांडे,

३, स्नेहदीप अपा.,

चिंतामणीनगर, सावरकर पथ,

सहकारनगर नं.२,

पुणे - ४११ ००९

दूरध्वनी -- २४२२ ७८४७ / २४२२७८४८ / ९३७१००५७७३.